

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra geografie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Turismus v Náhorním Karabachu

Vedoucí práce:

Mgr. Radek Gális

Autor:

Šimon Heller

České Budějovice 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Turismus v Náhorním Karabachu“ jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum

Podpis studenta

Poděkování:

Mé poděkování patří hlavně Mgr. Radku Gálisovi za vedení, trpělivost a odborné rady při zpracovávání této bakalářské práce. Díky patří taktéž mému odbornému konzultantovi RNDr. et PhDr. Alešovi Nováčkovi Ph.D. Dále také patří dík Václavu Dobiášovi a Davidu Vichrovi za doprovod při expedicích na Kavkaz v letech 2007 a 2009, ze kterých jsem při tvorbě této bakalářské práce čerpal.

Anotace:

Heller, Š. (2012): *Turismus v Náhorním Karabachu*. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 65 stran.

Bakalářská práce se zabývá turismem v Náhorním Karabachu. Úvodní geografická charakteristika regionu je členěna do několika kapitol. Jedná se o historický vývoj a fyzicko-geografickou a socioekonomickou charakteristiku regionu. Následuje hlavní část bakalářské práce, která se věnuje atraktivitám cestovního ruchu, jeho současnosti a budoucnosti v Náhorním Karabachu. V neposlední řadě také analýzou atraktivit. V závěrečné fázi je na základě získaných poznatků vytvořen projekt pro cestovní kancelář včetně malého výzkumu zájmu cestovatelů navštívit tento region.

Klíčová slova:

Turismus, cestovní ruch, atraktivita cestovního ruchu, Náhorní Karabach, Kavkaz

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Radek Gális

Annotation:

Heller, Š. (2012): *Tourist in Nagorno Karabakh*. Bachelor thesis, University of South Bohemia, Pedagogical faculty, department of geography, 65 pages.

The bachelor thesis deals with tourists in Nagorno Karabakh. First geographical characterization of Nagorno Karabakh is divided into two chapters. It is historical development and physiography and socioeconomic characterization of Nagorno Karabakh. Main chapter of bachelor thesis studies worthiness of tourist trade and today and future of worthiness of tourist trade in Nagorno Karabakh. In last chapters is generated project for tourist office with small research of travelers and their interest to visit this region.

Key words:

Tourism, tourist trade, worthiness of tourist trade, Nagorno Karabakh, Caucasus

The leader of bachelor thesis:

Mgr. Radek Gális

Obsah

1	ÚVOD	7
2	DISKUZE LITERATURY	10
3	METODIKA	13
3.1	METODIKA TVORBY PROJEKTU PRO CESTOVNÍ KANCELÁŘ	13
3.2	METODIKA VÝZKUMU	15
4	GEOGRAFICKÁ A HISTORICKÁ CHARAKTERISTIKA NÁHORNÍHO KARABACHU.....	16
4.1	HISTORICKÝ VÝVOJ DNEŠNÍHO ÚZEMÍ NÁHORNÍHO KARABACHU	16
4.2	FYZICKO-GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA	23
4.3	SOCIO-EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA	25
4.3.1	<i>Administrativně-správní členění</i>	<i>25</i>
4.3.2	<i>Obyvatelstvo</i>	<i>26</i>
4.3.3	<i>Hospodářství.....</i>	<i>28</i>
4.3.4	<i>Doprava.....</i>	<i>29</i>
4.3.5	<i>Služby.....</i>	<i>31</i>
5	ATRAKTIVITY A POTENCIÁL REGIONU PRO CESTOVNÍ RUCH	33
5.1	ATRAKTIVITY PRO CESTOVNÍ RUCH	33
5.1.1	<i>Klasické atraktivity pro cestovní ruch</i>	<i>33</i>
5.1.2	<i>Atraktivity spojené s válečným konfliktem</i>	<i>35</i>
5.1.3	<i>Analýza kulturně – historických přírodních turistických atraktivit</i>	<i>37</i>
5.2	POTENCIÁL CESTOVNÍHO RUCHU	40
5.3	SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY REGIONU Z HLEDISKA CESTOVNÍHO RUCHU.....	42
6	SOUČASNOST A BUDOUCNOST CESTOVNÍHO RUCHU	43
7	PROJEKT PRO CESTOVNÍ KANCELÁŘ	47
7.1	HARMONOGRAM ZÁJEZDU DO NÁHORNÍHO KARABACHU	47
7.2	CENA ZÁJEZDU	48
8	VÝZKUM	50
9	ZÁVĚR	53
10	ZDROJE	54
11	PŘÍLOHY	59

1 Úvod

Při výběru tématu bakalářské práce mě inspirovala moje téměř měsíční expedice na Kavkaz, která proběhla v červenci roku 2009. V rámci této cesty jsem navštívil Gruzii, Arménii a některé regiony Ázerbájdžánu včetně Náhorního Karabachu. Do Náhorního Karabachu, ovládaného arménským a karabašským vojskem, se v roce 2009 dalo vstoupit pouze přes pozemní hranici právě z Arménie v Lachinském koridoru nedaleko arménského města Goris. Samotný Ázerbájdžán pokládá návštěvu Náhorního Karabachu za ilegální překročení jeho hranic a tím z právního hlediska i za trestný čin. Z důvodů karabašských víz v mém pasu jsem proto nemohl posléze navštívit oficiálně Ázerbájdžán a tím ani nahlédnout na druhou stranu tohoto kavkazského konfliktu.

V mé bakalářské práci jsem se pokusil využít především získané informace a fotodokumentaci z výše uvedené expedice. Jedná se například o materiály legálně získané na karabašském Ministerstvu zahraničí v hlavním městě Stepanakert (viz foto č. 1 a foto č. 2). Dále jsem se pokusil čerpat ze získaných informací a zkušeností z expedice do Gruzie v roce 2007, které jsem se také účastnil a jež měla za cíl zdolat trasu z České republiky do Gruzie a zpět pozemní cestou z jižní strany přes Turecko.

Za posledních více než osmnáct let, kdy je mezi Arménií a Ázerbájdžánem vyhlášené příměří, doznal Náhorní Karabach značných změn. V jeho největším městě Stepanakert není po válce dnes téměř žádná viditelná stopa. V porovnání s jinými, například arménskými či gruzínskými městy, působí velmi čistě a upraveně. Nelze to ovšem srovnávat se středoevropskými městy. Při pohledu na karabašský venkov mimo Stepanakert jsou však vidět rozbořené domy a komunikace z válečného konfliktu.

Náhorní Karabach je však každopádně místo s nádhernou krajinou i kulturou, které stojí za to poznat. S tím souvisí také postupný i když velmi pomalý rozvoj cestovního ruchu. Jedním z hlavních faktorů při rozvoji cestovního ruchu jsou atraktivita regionu. Potenciální návštěvníci jakékoli oblasti musí mít nějaký důvod do regionu přijet. Dalším z hlavních faktorů, který souvisí s rozvojem cestovního ruchu, jsou nabízené služby. Jedná se například o ubytovací kapacity pro potřebu účastníků cestovního ruchu v regionu nebo ostatní služby k uspokojení potřeb účastníků.

V této bakalářské práci jsem se pokusil komplexně pojmout problematiku cestovního ruchu v Náhorním Karabachu. Bohužel články v odborné literatuře o této oblasti se obvykle zabývají pouze válečným konfliktem. Ostatní témata jsou v pozadí. Pokud odborná literatura

referuje o Arménii, která má k Náhornímu Karabachu nejbližší geologickým i národnostním složením, pak se tato literatura oblastí Náhorního Karabachu nezabývá. Jedná se totiž o území jiného státu. Naopak v odborné literatuře o Ázerbájdžánu bývá region Náhorního Karabachu obvykle vynecháván. To jednak pro chybějící informace o tomto regionu a hlavně pro významnou národnostní, geologickou či religiózní odlišnost od jinak vcelku homogenního Ázerbájdžánu.

Tato bakalářská práce má stanoveny více cílů, které jsou navzájem mezi sebou propojeny. Hlavním cílem a i finálním výstupem je vypracovat realizovatelný projekt zájezdu pro cestovní kancelář do Náhorního Karabachu a k tomu vypracovat i orientační finanční rozpočet celého zájezdu. Hlavním cílem je, aby celý projekt byl skutečně realizovatelný a na trhu nabídek cestovních kanceláří konkurenceschopný.

V rámci tohoto cíle bude nutné vypracovat geografickou, respektive historickou, fyzicko-geografickou a socio-ekonomickou charakteristiku území, zvláště pak ve vztahu k cestovnímu ruchu.

Dále je bezpodmínečně nutné vyhodnotit různá rizika na území Náhorního Karabachu a s tím spojenou bezpečnost v zemi, hlavně z důvodu válečného konfliktu v tomto regionu. Nutno podotknout, že Arménie včetně Náhorního Karabachu je s Ázerbájdžánem stále v roce 2012 ve válečném konfliktu a od roku 1994 mají uzavřené pouze příměří. Z tohoto důvodu je například značná část Náhorního Karabachu stále zaminovaná a dochází zde i k občasným přestřelkám a obětem na životech. Toto se děje naštěstí pouze na bojové linii s Ázerbájdžánem, která je od území Náhorního Karabachu vzdálená několik desítek kilometrů.

Analýzu atraktivit pro cestovní ruch budu vytvářet zejména z vlastních materiálů pořízených v Náhorním Karabachu při mé expedici v roce 2009. Jedná se například o materiály z karabašského Ministerstva zahraničí ve městě Stepanakert nebo o mou vlastní fotodokumentaci architektonických památek v tomto regionu. Dále budu čerpat z vlastních zkušeností z mých expedic a z odborné literatury. V zemi je velké množství velmi starých a architektonicky zajímavých klášterů. Přitažlivá pro turisty může být i místní horská krajina nebo arménská kultura. Z tohoto pohledu má Náhorní Karabach velký potenciál, kterým se budu také zabývat.

Dále se ve své bakalářské práci budu věnovat nabízeným službám a jejich kapacitám v tomto regionu. Ty v celém Náhorním Karabachu nejsou na nejlepší úrovni, ale i tak mohou turistům poskytnout určité zázemí. Z tohoto pohledu se pokusím shrnout pro jakou formu turismu je Náhorní Karabach vhodný.

Dalším cílem je shrnout aktuální stav cestovního ruchu v Náhorním Karabachu a pokusit se nastínit jeho nejbližší budoucnost. Ta je však bohužel kvůli nevyjasněným sporům o území Náhorního Karabachu značně nejistá.

Závěrem se pokusím vypracovat malý výzkum mezi cestovateli, zda mají o tento region zájem a případně konkrétně o jaký typ atraktivit.

V neposlední řadě se budu zabývat i metodikou sestavování projektu pro cestovní kancelář.

2 Diskuze literatury

První otázkou související se samotným tématem mé bakalářské práce je „čím je vlastně definován cestovní ruch“. Pojetí a definic cestovního ruchu je mnoho. Většina se však shoduje na tom, že cestovní ruch souvisí s využíváním volného času. Za základní definici pak lze považovat materiál Světové organizace cestovního ruchu při OSN UNWTO. Ten byl schválen na Mezinárodní konferenci o statistikách cestování a turismu v Ottawě v červnu 1991. Říká, že cestovní ruch obsahuje aktivity cestujících, který pobývá mimo jeho běžné prostředí a to v délce kratší než jeden rok a zároveň zde není za účelem výdělečné činnosti. Pokud však vezmeme tuto definici do důsledku, spadá do ní například i dobrovolník, který vycestuje do cizí země za účelem humanitární pomoci. Pobývá tak mimo své běžné prostředí a zároveň tak může činit v délce kratší než jeden rok. I když lze považovat dobrovolnictví za jistý pracovní poměr, určitě se nejedná o výdělečnou činnost, jak je zmíněno v definici cestovního ruchu výše. Podobných příkladů je pak jistě více. Tímto příkladem se nesnažím vyvrátit vysvětlení pojmu cestovního ruchu Světovou organizací, jen se snažím poukázat na složitost definovat tento pojem. (Rada 2011, Goeldner, Ritchie 2009)

Dle mého názoru přesnější vymezení pojmu cestovní ruch dává Clifford, když říká, že se jedná o řadu dobrovolných aktivit v rámci opuštění běžného prostředí a přesunu na jiné místo. To se děje za účelem zisku a to například materiálního, naučného, vědeckého atd. (Kernová 2009)

Samotný cestovní ruch pak přináší různé druhy pozitiv. Pro účastníky to může být například odpočívání, udržování zdraví nebo seberealizace. Pro samotný region je pak cestovní ruch bezpochyby výrazným národohospodářským přínosem. Ten může být také pro všechny strany spojen s jistou prestiží, protože navštívit známý hotel nebo pláž může být pro nemalou část turistů moderní. Za zmínku stojí například turisticky nepříliš lákavá destinace z důvodu bezpečnosti jako Rwanda, ale oproti tomu velmi známý a navštěvovaný Hotel Rwanda v hlavním městě Kigali, proslavený stejnojmenným filmem. (Rada 2011, Mirvald 1996)

Situace v Náhorním Karabachu je však odlišná. Dlouhotrvající válečný konflikt ovlivnil zdejší poměry tak výrazně, že klasické rysy cestovního ruchu zde téměř nelze pozorovat. Čím dál více se zde však rozvíjí temná turistika, anglicky dark tourist. Jedná se o druh turistiky se zaměřením na místa spojená se smrtí. Jako jeden z nejznámějších cílů temné turistiky je oblast okolo bývalé jaderné elektrárny Černobyl na Ukrajině. (Lennon, Foley, 2000)

Ve své bakalářské práci často používám pojem baťůžkář respektive backpacker. Domnívám se, že tento pojem je právem hodně spjatý s cestovním ruchem v Náhorním Karabachu. Pokud bych měl sám tento pojem definovat, použil bych vysvětlení „baťůžkář respektive backpacker je osoba cestující za účelem zábavy a poznání s minimálními náklady a obvykle disponující dostatkem času“. Samotný překlad anglického backpacker do českého baťůžkář dle mého názoru není přesný. Avšak vzhledem k tomu, že tento český překlad je užíván i v odborné literatuře, například Ehrlichem, používám proto v mé bakalářské práci vždy oba výrazy. (Ehrlich 2007)

Při pohledu do odborné literatury můžeme najít definic baťůžkářů respektive backpackerů několik. Například Sorosen je definuje jako samoorganizované rekreační turisty na déletrvajícím cestě s pružným itinerářem. Dle mého názoru velmi pěkně je nazývá jako cestovatele zkoumající planetu na velmi omezeném rozpočtu. Jako další velmi důležitý aspekt vidí potřebu setkávání s ostatními podobnými cestovateli na svých cestách. K tomu dnes již slouží několik sociálních sítí, které takové cestovatele sdružuje. Za zmínku stojí například sociální síť Couchsurfing. (Sorosen 2003, Kernová 2009, <http://www.couchsurfing.org/>, online 14.4.2012)

Jinak a vcelku jednoduše pak definuje baťůžkáře respektive backpackera Úřad pro výzkum turismu v Austrálii, podle kterého se jedná o mezinárodního návštěvníka, který stráví aspoň jednu noc v ubytování v hostelovém typu. Jedná se o velmi jednoduché vysvětlení, do kterého například nezapadá turista, jenž spí pravidelně ve stanu. U takové osoby se však dozajista o baťůžkáře respektive backpackera jednat může. (Kernová 2009)

Nutno zmínit, že literatury věnující se Náhornímu Karabachu, vyjma geopolitického vývoje koncem dvacátého století, není mnoho. O něco lepší je situace v ruském jazyce. Bohužel ruštinou nedisponuji a nemohl jsem tak tyto prameny plně využít. Několikrát jsem se s pomocí překladatele pokusil kontaktovat statistický úřad ve Stepanakertu v Náhorním Karabachu. Konkrétně v lednu a v listopadu 2011 a v lednu 2012. Všechny tři pokusy byly však bez odezvy a tím i neúspěšné.

V existující české a anglické literatuře se obvykle pozornost věnuje pouze geopolitice, natož pak tak konkrétnímu tématu jako cestovní ruch v Náhorním Karabachu. Několikrát jsem navíc během vypracovávání této bakalářské práce narazil na protichůdné informace v různých pramenech literatury. Za zmínku například stojí publikace Baara proti publikaci Liščák a Fojtík. Při každém takovém shledání nesrovnalostí jsem uvedl obě informace z obou pramenů.

V mé bakalářské práci jsem se pak snažil čerpat jak z odborné literatury, tak z populárně pojatých souhrnných publikací. Zajímavým přínosem bylo i několik bakalářských a diplomových prací, které se věnovaly některému úzkému tématu týkající se Náhornímu Karabachu, ale i například batůžkáření respektive backpackingu. V neposlední řadě jsem čerpal z publikací dostupných na internetu. Na přelomu prvního a druhého desetiletí dvacátého století totiž vznikala nebo byla opět zprovozněna řada oficiálních i neoficiálních webů věnující se právě Náhornímu Karabachu.

3 Metodika

Bakalářská práce je vytvořena na základě studia a analýzy odborné literatury, ale vzhledem k nedostatku odborných publikací k tomuto tématu také na základě zkušeností autora z regionu Náhorního Karabachu a okolí.

V první části se bakalářská práce zabývá geografickou charakteristikou regionu a to jak fyzicko-geografickou, tak socioekonomickou. Druhá a hlavní část pak vychází z první části a vzhledem ke geografické charakteristice se zabývá atraktivitami a potenciálem regionu. Hlavním výstupem této části bylo zpracování analýzy kulturně – historických a přírodně turistických atraktivit. Z této analýzy byla poté i vytvořena mapa s rozdělením daných atraktivit podle typu a významu atraktivity. Závěr této části se pak zabývá nastíněním současnosti a budoucnosti cestovního ruchu v regionu.

Dále je vypracován realizovatelný projekt pro cestovní kancelář a je odhadnuta i jeho cena a konkurenceschopnost na trhu s podobným typem zájezdů. Závěrem je zpracovaný malý výzkum mezi cestovateli s otázkou, zda je pro ně lukrativní návštěva tohoto nebo podobných regionů.

Bakalářská práce se nezabývá pouze samotným územím Náhorní Karabach, ale i přilehlými oblastmi, které jsou karabašským vojskem obsazeny. Takto se stalo v karabaško – ázerbájdžánské válce, ze které vznikla válečná linie až několik desítek kilometrů za Náhorním Karabachem. I když je oficiálně zakázáno do těchto oblastí vstupovat, je prakticky možné a běžné se v těchto oblastech pohybovat. A to jak pro místní občany, kteří tak činní běžně, tak i pro turisty jedoucí do regionu.

3.1 Metodika tvorby projektu pro cestovní kancelář

Při tvorbě projektu pro cestovní kancelář jsem se pokusil zohlednit několik důležitých faktorů.

Nejdůležitějším faktorem je primárně bezpečnost. To znamená nevystavovat potenciální zákazníky cestovní kanceláře zbytečnému riziku a nebezpečí. Avšak už samotná návštěva a pohyb v Náhorním Karabachu jistě riziko přináší. Přesto jsem se ho pokusil minimalizovat a to například i za cenu odepření návštěvy některých velmi zajímavých klášterů na severu regionu.

Druhým velmi důležitým faktorem je cena celého zájezdu. Pokud má být projekt realizovatelný a nebyť pouze projektem v bakalářské práci, musí jeho cena být konkurenční k ostatním zájezdům na trhu do podobných regionů. Jediná aktuální nabídka zájezdu do Náhorního Karabachu, kterou se mi podařilo najít, nabízí devítidenní návštěvu tohoto regionu za 22 800,-Kč bez letenky do Jerevanu. To znamená, že dle údajů této cestovní kanceláře je výsledná cena s letenkou přibližně 35 000,-Kč. Jedná se o cestovní kancelář Inter photo travel. Cena podobného zájezdu by tak v žádném případě neměla být vyšší. (<http://interphototravel.com/>, online 14.4.2012)

Třetím neméně důležitým faktorem je zacílit na určitou skupinu potenciálních zákazníků. Tento projekt pro cestovní kancelář bude ve dvou verzích. První, dražší a zároveň nadstandardní verze, bude zaměřena na věkovou skupinu 30 až 50 let. Druhá, levnější verze bude primárně pro mladé zákazníky od 21 do 35 let. Dražší verze se bude lišit od levnější například v ubytování v lepších hotelech narozdíl od ubytoven nebo v zahrnutí polopenze v ceně zájezdu.

Čtvrtým bodem je vytyčit atraktivity, které budou pro cílovou skupinu zajímavé. Vzhledem k tomu, že Náhorní Karabach má velmi širokou nabídku a každý zákazník vyhledává trochu jiné, pokusím se zájezd nastavit tak, aby vyhovoval co nejširší skupině lidí. To znamená, že budou do projektu začleněny jak klasické atraktivity, tak atraktivity spojené s válečným konfliktem.

Turistická víza se do Náhorního Karabachu udělují pouze na pět dní. I když tento region je poměrně malý, pět dní na procestování celého regionu včetně příjezdu a odjezdu je velmi málo. Proto je důležité vybrat nejatraktivnější místa v regionu a zároveň udělat co nejpestřejší program z nabídek tohoto regionu.

Atraktivity Náhorního Karabachu jsou již vytyčeny v předchozích kapitolách. Pro nutnost cestovat letecky přes Arménii je výhodné i navštívit některé zajímavosti v Arménii, respektive v Jerevanu a v Goris. Zde jsem při vytyčování postupoval hlavně z vlastních zkušeností z mé expedice v roce 2009 a dále z informací získaných v článku o Jerevanu a Arménii v časopise Geografické rozhledy.

Dále také nutné hledět na náročnost aktivit a podle toho sestavit vhodně časový plán celého zájezdu. Důležité je také vhodně zvolit datum zájezdu, kde je dobré přihlížet ke klimatickým podmínkám v regionu, ale také například k datům prázdnin a státních svátků v České Republice, ale i v Arménii a v Náhorním Karabachu.

Z tohoto důvodu shledávám nejvýhodnějším termínem pro konání tohoto zájezdu měsíce květen, červen, září nebo říjen. Teplotní podmínky jsou v těchto měsících v Náhorním

Karabachu vcelku přijatelné. Také je možné využít oslav Osvobození města Susa 9. května nebo Dne nezávislosti, který se slaví 2. září. Navíc se v tomto období dají sehnat levnější letenky než v letních měsících.

Pro realizovatelnost celého projektu je nutné myslet na zisk z celého zájezdu pro pořadatele. Ať už by se jednalo o finanční zisk nebo jakýkoli jiný benefit.

3.2 Metodika výzkumu

Byl vypracován krátký dotazník se dvěma uzavřenými otázkami, který byl předložen k vyplnění celkem deseti cestovatelům. Vzhledem k tomu, že výzkum v této bakalářské práci nemá zásadní místo a je jakýmsi doplňkem, výběr nebyl náhodný. Dotazník byl odevzdán cestovatelům, kteří jsou v kontaktu s autorem. Pojem cestovatel se rozumí osoba, která za svůj život navštívila minimálně jeden světadíl, a to jiný, než na kterém je jeho trvalé bydliště.

Samotný výzkum probíhal v druhé polovině března 2012. Průměrný věk cestovatelů zapojených do výzkumu byl 27 let a všichni byli občané České republiky. Všechny cestovatele je pak možné zařadit do skupiny batůžkáři neboli anglicky backpackers. Tím je myšleno, že se jedná o cestovatele, kteří upřednostňují levnější formu cestování s menší mírou luxusu.

Na vyhodnocení výzkumných otázek se podílel sám autor a byly zpracovány formou grafů.

4 Geografická a historická charakteristika Náhorního Karabachu

4.1 Historický vývoj dnešního území Náhorního Karabachu

Gruzie, Ázerbájdžán a Arménie včetně Náhorního Karabachu mají velmi bohatou a zajímavou historii. Je tomu tak z důvodu, že životní podmínky jsou zde velmi příznivé, jedná se zároveň o atraktivní polohu víceméně na hranici mezi Evropou a Asií, respektive mezi Černým a Kaspickým mořem.

Název Arménie je doložený již ze 6. století př. n. l. V 9. až 4. století př.n.l. existuje na celém území dnešní Gruzie, Ázerbájdžánu a Arménie několik nezávislých států. V roce 331 př. n. l. dobyl většinu těchto území Alexandr Veliký. Postupně však na celém Zakavkazsku začaly vznikat zárodky samostatných států. V roce 189 př. n. l. tak vznikla Malá a Velká Arménie, která bývá často zmiňovaná při ospravedlňování invaze arménských vojsk do Náhorního Karabachu, respektive do Ázerbájdžánu na konci 20. století. To hlavně z důvodu, že od 1. století je její součástí i Náhorní Karabach. Ve 3. a 4. století je Malá i Velká Arménie závislá na Íránu. V roce 301 jako první země na světě Arménie oficiálně přijímá křesťanství jako státní náboženství. Jedná se o Arménskou apoštolskou církev založenou biskupem Grigorem, ta zůstala blízka pravoslavné církvi. V 7. až 8. století, zde rozdíl v pramenech literatury, je Arménie dobyta Araby, kteří u moci nechali místní vládců. V 11. století je většina území dobyto Seldžuckými Turky. Podle Šmída se turkické kmeny začínají objevovat na tomto území již v 7. století. Jedná se o tzv. Chazarskou teorii. Poté je Arménie donucena čelit nájezdům z Mongolska. Z těchto útoků se však již nevzpamatovala a pouze v biblické Kilikii se podařilo za pomoci uprchlíků udržet malý arménský stát do roku 1375. Kilikie tak po dlouhé době opět má své zásadní postavení v dějinách. Nejvýznamnější postavení měla na přelomu našeho letopočtu, jak je zmiňováno hlavně ve Skutcích apoštolů v Bibli. V 17. století soupeří o území celého Kavkazu Osmanská říše a Persie. Proto je v roce 1639 území rozděleno mezi tyto dvě mocnosti. V tomto období čelí Arméni tvrdé islámské diskriminaci. V polovině 18. století je vytvořen Karabašský chanát, což je první zmínka o parciální autonomii dnešního území Náhorního Karabachu, na které částečně staví svoje argumenty zastánci úplné autonomie a samostatného státu Náhorního Karabachu.

V počátku 19. století je celé Zakavkazsko objektem velkých bojů. V letech 1804 až 1813 a 1826 až 1828 proběhly dvě Rusko-perské války. V první z nich, konkrétně v roce

1805, byl Karabašský chanát připojen k Rusku. V letech 1806 až 1812 a 1828 až 1829 proběhly dvě Rusko-turecké války. V rámci těchto válek byla v roce 1828 celá východní Arménie anektována Ruskem a roku 1849 z ní byla vytvořena Jerevanská gubernie. Po uzavření sanstefánské mírové smlouvy v roce 1878 mezi Ruskem a Tureckem měla Rusku připadnout i západní Arménie až k městům Kars a Ardahan. Berlínský kongres však ruské názory odmítl a Turecko bylo vyzváno k uskutečnění reformu na tomto území. Ty však neproběhly a naopak od roku 1891 byly zřizovány speciální oddíly pro fyzickou likvidaci etnických Arménů. Ty pak probíhaly hlavně v letech 1895 a 1896. Za pomoci etnických Kurdů tak bylo zabito kolem 300 000 Arménů a kolem 100 000 jich bylo vyhnáno za hranice Turecka.

V roce 1914 žilo na území východní Arménie přibližně 2 miliony obyvatel, z toho 1 300 000 Arménů a půl milionu Tatarů. V oblasti západní Arménie pak žilo přibližně tři a půl milionu obyvatel, z toho pak milion a půl Arménů, milion Turků a půl milionu Kurdů. Za zmínku stojí, že dnes zde žije drtivá většina Turků.

Situace se postupně zhoršovala, až vygradovala začátkem 1. světové války. Turecká vláda 15. dubna 1915 vydala příkaz k plánované likvidaci Arménů. V letech 1915 až 1918 docházelo k masovému vyvražďování etnických Arménů Turky. Ti byli nepravdivě obviněni tureckým sultánem, že nesou odpovědnost za porážku Turecka ruskou armádou na území Arménie v lednu 1915. Začaly tak deportace do koncentračních táborů a systematické vyhlazování arménského obyvatelstva. Odhady, kolik bylo celkem etnických Arménů zavražděno, se pohybují mezi jedním a dvěma miliony. Zachránit se podařilo podle odhadů pouze půl milionu až milion arménských obyvatel. Dodnes oficiálně Turecko tato fakta zpochybňuje a tvrdí, že se o genocidu v žádném případě nejednalo. Uznání této genocidy je ale například jednou ze zásadních podmínek pro vstup Turecka do Evropské unie.

Začátkem února 1918 vznikla tzv. Zakavkazská federativní republika, jejíž součástí je samosprávné území dnešní Gruzie, Arménie a Ázerbájdžánu a tím také Náhorního Karabachu. republika existovala pouze necelé čtyři měsíce, protože už 26. května 1918 vyhlásila samostatný stát jako první Gruzie. O dva dny později 28. května 1918 to samé činí i Arménie a Ázerbájdžán, z čehož je zřejmé, že jak Arménie, tak i Ázerbájdžán byli na tento krok dopředu zcela jistě připraveni. Oba tyto státy tak vyhlásují nezávislost, respektive Arménskou republiku a Ázerbájdžánskou republiku. Všechny tyto republiky mají podporu okolních států a jsou uznány i západními mocnostmi v Sevreské mírové smlouvě z roku 1920.

Náhorní Karabach je v letech 1918 až 1920 v občanských válkách pod nadvládou převážně místních vlád. 23. dubna 1920 byl svolán 9. kongres karabašských Arménů, který

proklamoval spojení s Arménií. O čtyři dny později vstupuje do Ázerbájdžánské republiky Rudá armáda Sovětského svazu a dva roky po vyhlášení nezávislého státu je vyhlášena Ázerbájdžánská SSR. V září se sousední Arménská republika vzdává po útoku Turecka, ale koncem roku vstupuje do země taktéž Rudá armáda Sovětského svazu a 29. listopadu je vyhlášena Arménská SSR. 7. června respektive 4 července 1921, zde rozdíl v pramenech literatury, je oblast Náhorního Karabachu, obydlená převážně křesťanskými Armény, v souladu se stalinskou národnostní politikou přiřknuta Ázerbájdžánské SSR, obydlené převážně muslimskými Ázerbájdžánci. V jejím rámci je vyhlášena autonomní oblast Náhorní Karabach. Oficiálně je toto rozhodnutí schváleno až 7. července 1923. Náhorní Karabach do roku 1927 oddělovala od Arménie Kurdská autonomní oblast, která však byla zrušena a Kurdové vystěhováni do Střední Asie.

Stejně tak v únoru 1923 je oblast Nachičevanu taktéž přiřknuta Ázerbájdžánu navzdory tomu, že spolu geograficky nesousedí. V tu dobu zde žilo přibližně 40 procent arménského obyvatelstva. Pro srovnání o tři roky později už to bylo pouze 7,5 procent a v roce 1989 pouze jedno procento. V letech 1922 až 1936 je ruská část Arménie a Ázerbájdžánu součástí Zakavkazské federace. 12. prosince 1936 se Arménská a Ázerbájdžánská SSR stává svazovou republikou Sovětského svazu.

V období 1936 až 1987 je v celé oblasti Zakavkazska relativní klid a nedochází k žádným důležitým válečným konfliktům. Ani druhá světová válka tento region výrazněji neovlivnila. V Náhorním Karabachu postupně sílí přesvědčení arménského obyvatelstva o nutnosti převedení správy této země pod Arménií nebo vyhlášení samostatného nezávislého státu. Tento názor pramení například z postupného osidlování Náhorního Karabachu muslimskými Ázerbájdžánci a z pocitu utlačování Karabašců ve vlastní zemi.

V říjnu 1987 vyvolal masové demonstrace zákaz výuky arménských dějin v celém Ázerbájdžánu včetně Náhorního Karabachu vydaný ázerbájdžánskou vládou. Tyto demonstrace jsou příslušníky KGB prezentovány v Baku jako pogromy na Azery. To mělo za následek odvetné akce v Baku proti Arménům, kde jich v tu dobu žilo kolem 200 000. 20. února 1988 požaduje Náhorní Karabach převedení do správy Arménie. Tento požadavek vyslyšel a schválil arménský parlament 15. června téhož roku a o měsíc později 12. července toto rozhodnutí schvaluje náhorněkarabašská rada. Vzniká tak Arcašská arménská autonomní oblast. (Vladimír Liščák a Pavel Fojtík, 1998, Baar, 2002, Kopecký, Šmíd, Vaďura, 2007, Bible)

Dle sčítání lidu z roku 1989 tvořilo populaci Náhorního Karabachu 75 procent etnických Arménů hlásící se převážně ke křesťanství a 25 procent obyvatel hlásící se

k ázerbájdžánské národnosti, převážně muslimů. Tento počet se v průběhu let od 1. světové války postupně měnil z důvodu postupného zasedlování oblasti ázerbájdžánským obyvatelstvem. Pro srovnání v roce 1926 tvořili Arméni na území Náhorního Karabachu 90% veškerého obyvatelstva. (<http://www.unhcr.cz/>, online 14.4.2012, Baar, 2002)

Vypukly tak násilné akce mezi Armény a Ázerbájdžánci. Pokus Sovětského svazu řešit tento konflikt končí neúspěchem, a proto je Náhorní Karabach v lednu 1989 podřízen ústřední vládě Sovětského svazu, s čímž však nesouhlasí ani Arménie ani Ázerbájdžán. Sovětský svaz však nemá politickou sílu tento konflikt dále řešit, a proto 28. listopadu 1989 je Náhorní Karabach vrácen pod správu Ázerbájdžánu. Čtyři dny poté, 1. prosince 1989, je Náhorní Karabach jednostranně anektován Arménií. Obnovené nepokoje tak vedly 16. ledna 1990 k opětovné invazi sovětských vojsk, která byla však stažena nedlouho po vyhlášení samostatného a nezávislého Ázerbájdžánu 30. srpna 1991. O necelý měsíc později vyhláší samostatnost i Arménie, 23. září 1991.

Ještě za přítomnosti sovětských vojsk, dva dny po vyhlášení nezávislosti Arménie, vyhláší 25. září 1991 nezávislost také Náhorní Karabach - Arcach. Podle jiných pramenů tomu bylo již 2. září 1991. K němu je připojen i Šaumjanský okres s převahou arménského obyvatelstva. Nezávislost však není uznána ani Ázerbájdžánem, do jehož správy oficiálně Náhorní Karabach spadá, ani Arménií. 10. prosince 1991 se koná v Náhorním Karabachu všelidové referendum, které nezávislost nově vzniklé, byť žádným jiným státem neuznané, republiky jednoznačně potvrzuje. (Vladimír Liščák a Pavel Fojtík, 1998, Baar, 2002)

V roce 1992 přerostly ozbrojené konflikty obou zemí ve válečný konflikt. To vše se zájmem sledovala světová média a v tomto regionu pracovalo několik válečných novinářů a to jak na ázerbájdžánské, tak na arménské straně. Za zmínku stojí například nynější senátor Jaromír Štětina nebo novinář Radek Gális, oba na arménské straně válečné linie.

Do tohoto konfliktu se tiše zapojily i větší okolní státy, například Turecko na straně Ázerbájdžánu z důvodu etnické blízkosti těchto národů a podobné zahraniční politiky. Dále se zapojuje, možná trochu překvapivě, muslimský Írán na stranu křesťanské Arménie, který se rozhodl nepodporovat islámský fundamentalismus, ale zabránit vznikajícímu vlivu Turecka na Kavkaze. Posledním tichým hráčem bylo Rusko, které navázalo velmi úzké vztahy postupně s oběma státy, což bylo minimálně překvapivé koncem osmdesátých let dvacátého století, kdy s vlastní muslimkou menšinou Turecko jednalo až druhořadě. Dodnes Turecko ve sporu o Náhorní Karabach stále velmi hlasitě podporuje Ázerbájdžán a na protest například uzavřelo hranice s Arménií. Ostatní státy jsou v rétorice ohledně sporu o Náhorní Karabach

diplomatičtější. (<http://www.e-polis.cz/>, online 14.4.2012, Gális, 1996, <http://www.senat.cz/>, online 14.4.2012, Baar, 2002, Kopecký, Šmíd, Vařura, 2007)

Každopádně problematika Náhorního Karabachu vytváří dodnes silné napětí v regionu a to až už etnických, hospodářských nebo jiných národních zájmů. Ditrych ve své práci právě akcentuje vliv ostatních mocností a snahu každého jednoho státu prosadit své vlastní zájmy. I tak tento konflikt považuje za problematiku na hranici linie etnické a politické. (Ditrych, 2006)

Jedním z reálných návrhů jak vyřešit tuto situaci, byl neoficiální americký návrh, že by Arménie od Ázerbájdžánu dostala pod správu oblast Náhorního Karabachu a propojujícího koridoru u města Lačín a na oplátku by odevzdala ostatní obsazená území v Ázerbájdžánu a pás území u hranic s Íránem, propojující tak oblast Nachičevanu se zbytkem země. Tento návrh však ztroskotal na faktu, že by Arménie ztratila velmi strategickou, i když krátkou hranici s Íránem, kudy putuje do Arménie většina zboží. (Baar, 2002)

23. března 1992 vstoupila Organizace pro bezpečnost a spolupráci (OBSE) do procesu hledání řešení konfliktu v Náhorním Karabachu. Vznikla tak zvaná Minská skupina, která měla za cíl hledat politické a nenásilné řešení tohoto sporu. (<http://www.unhcr.cz/>, online 14.4.2012)

Navzdory snahám Minské skupiny o vyjednání mírového řešení však válečný konflikt o Náhorní Karabach nadále pokračoval.

Od roku 2002 se datuje začátek Pražského procesu, kdy na Pražském summitu NATO došlo ke schůzce prezidentů Arménie a Ázerbájdžánu a to za účasti Minské skupiny OBSE. Bylo dohodnuto pokračování rozhovorů mezi těmito státy v oblasti sporných otázek. Za zmínku stojí například schůzka v Paříži v roce 2006, kterou zprostředkoval tehdejší prezident Francie Jaques Chiraca, nebo schůzka v Moskvě v listopadu 2008, kde byla podepsána deklarace zajišťující další jednání. Ve věcech, kde se státy nemohly shodnout, nabízela možná řešení Minská skupina OBSE.

V roce 2004 počítala Minská skupina OBSE se třemi scénáři. Buď se zakonzervováním stávajícího stavu, nebo nalezení kompromisu ve všech otázkách vyjma Náhorního Karabachu, anebo nalezení absolutního kompromisu včetně sporného území. Dnes můžeme konstatovat, že k žádným dohodám nedošlo, a tak se zakonzervoval stav z roku 2004. Nelze však říci, že tato jednání byla bez efektu, protože do jisté míry dochází k prolamování komunikačních bariér mezi zmíněnými státy. (Artem Soghomonyan, 2008)

Arménie, respektive etničtí Arméni z Náhorního Karabachu, obsadili v roce 1993 celé území Náhorního Karabachu a otevřeli strategicky důležité spojení přes město Lachin v

Lachinském koridoru do Arménie přes území Ázerbájdžánu. Koncem roku 1993 okupovala Arménie navíc přibližně 20 procent ázerbájdžánského území. V dubnu 1994 vyzval separatistický vůdce Náhorního Karabachu Kočarjan k široké autonomii v rámci jednotné Arménie. Postoj Arménie byl ale nadále nejasný, protože i když neoficiálně podporovala jak samostatnost Náhorního Karabachu, tak i případné převedení správy tohoto území pod Arménii, nikdy oficiálně neuznala samostatnost Náhorního Karabachu. V květnu 1994 bylo uzavřeno příměří mezi všemi zúčastněnými ve válečném konfliktu a to za účasti Minské skupiny.

Náhorní Karabach je od té doby pod arménskou kontrolou. Arménská a karabašská vojska mají pod kontrolou do dnešních dnů přibližně 20 až 30 procent území celého Ázerbájdžánu. Od září 1991 do května 1994 opustilo Náhorní Karabach přibližně 500 000 lidí. Podle jiných údajů se mohlo jednat až o jeden milion obyvatel. (Vladimír Liščák a Pavel Fojtík, 1998)

Podle Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky se odhaduje, že z domova bylo vyhnáno až kolem jednoho milionu lidí. Přibližně 650 000 obyvatel z Náhorního Karabachu a okolí uvnitř Ázerbájdžánu, 188 000 převážně Ázerbájdžánců z Arménie do Ázerbájdžánu a 300 000 převážně Arménů z Ázerbájdžánu, přičemž přibližně dvě třetiny z nich odešli do Arménie, jedna třetina pak odešla do zahraničí, kde dnes žije v diaspoře přibližně sedm milionů Arménů.

Ve válečném konfliktu bylo 18 000 lidí zabito, 50 000 lidí zmrzačeno nebo zraněno. Vyrabováno nebo zničeno bylo 877 osad, 100 000 domů, přes 1 000 hospodářských budov, více než 600 škol a vyšších vzdělávacích institutů, 250 zdravotních středisek a většina architektonických památek nalézajících se v Náhorním Karabachu a okolí. V roce 2009 byla stále většina těchto památek ve velmi špatném stavu. (<http://www.unhcr.cz/>, online 14.4.2012)

Arménie je dnes s Náhorním Karabachem víceméně spojena v konfederaci. Tyto země mají společnou armádu, měnu, energetiku nebo například hospodářství. Oficiálně je na území Náhorního Karabachu vyhlášena samostatná republika, konkrétně Náhorní Karabašská republika, která má kompletně vlastní samosprávu. Náhorní Karabach má pak dále například vlastní policii, ale i národní divadlo, fotbalový národní tým a stadion, poštu nebo národní statistický úřad. Bohužel se mi tento úřad nepodařilo kontaktovat, i když významnou část informací bylo možné čerpat z oficiálních webových stránek úřadu. Ani zde však nebyly všechny deklarované údaje dostupné.

Přes velké protesty Ázerbájdžánu, ale i Ruska a západních mocností, se v listopadu 1996 konala v Náhorním Karabachu historicky první volba prezidenta. Tu drtivě s 86 procenty hlasů vyhrál dosavadní separatistický vůdce a zastánce úplné autonomie Náhorního Karabachu Robert Kočarjan. Ten byl však překvapivě 20. března 1997 jmenován arménským předsedou vlády. V únoru 1998 rezignoval arménský prezident Levon Ter-Petrosjan, bývalý disident, z důvodu mírného postoje k navrácení Náhorního Karabachu Ázerbájdžánu. V březnu 1998 se tak konaly předčasné volby, ve kterých kandidoval i bývalý nejvyšší představitel Náhorního Karabach Robert Kočarjan. Ten se tak stává prezidentem Arménie s 61 procenty volebních hlasů v prezidentské volbě. 1. září 1998 probíhá proto volba v pořadí druhého prezidenta Náhorního Karabachu. V ní vítězí opět tvrdý zastánce úplné autonomie této země a tvrdého postoje proti Ázerbájdžánu Arkádii Gukasjan. (Vladimír Liščák a Pavel Fojtík, 1998)

V parlamentních volbách v červnu 2000 bylo zvoleno třicet zástupců do Národního shromáždění. Volby vyhrála proprezidentská frakce podporující prezidenta Gukasjana. Volby sledovalo padesát volebních pozorovatelů z různých zemí, včetně pozorovatelů z britské Helsinské skupiny pro lidská práva. Mezinárodní pozorovatelé označili výsledky voleb za transparentní, volební proces a volební kampaň za klidnou. Ázerbájdžán tyto volby označil za nelegální.

Místní volby, které se konaly 5. září téhož roku, vyhrála opět vládnoucí strana. Tyto volby však byly Radou Evropy označeny za nelegitimní. Ázerbájdžán tyto volby opět označil za nelegální.

Další prezidentské volby, které proběhly 11. září 2002, byly označeny mezinárodními pozorovateli opět za svobodné a legitimní. Vyhrál opět dosavadní prezident Arkádii Gukasjan. Ázerbájdžán opět proti těmto volbám protestoval. (<http://www.unhcr.cz/>, online 14.4.2012)

V prezidentské volbě roku 2007 byl zvolen Bako Sahakyan. Ten je od 7. září 2007 prezidentem republiky Náhorní Karabach až do dnešních dní. (<http://www.president.nkr.am/>, online 14.4.2012)

Zajímavé je, že dlouhou dobu neodpovídaly volby v Arménii a Ázerbájdžánu mezinárodním standardům. Naopak volební proces v Náhorním Karabachu je dle mezinárodních organizací na vcelku vysoké úrovni. To dává dodatečný argument obyvatelům Náhorního Karabachu poukazovat na nedemokratičnost Ázerbájdžánu a hrozeb s tím spojených. (Artem Soghomonyan, 2008)

Náhorní Karabašská republika však nebyla uznaná žádným státem světa, a to ani Arménií. Rada bezpečnosti OSN včetně Ázerbájdžánu stále kategoricky požaduje ukončení

arménské okupace ázerbájdžánských oblastí. To však Arménie rezolutně odmítá a v těchto místech buduje vojenský potenciál. Arménie jako podmínku navrácení přibližně 20 procent území Ázerbájdžánu pokládá buď uznání samostatnosti republiky Náhorní Karabach, nebo případné převedení správy regionu pod Arménii. To Ázerbájdžán odmítá a jako podmínku požaduje okamžité stažení arménských a karabašských vojsk z celého území Ázerbájdžánu a poté jednání o případné autonomii Náhorního Karabachu v rámci Ázerbájdžánu. Proto jsou zatím veškeré snahy o řešení neúspěšné.

Stávající stav tak funguje jako Kyperský model, kdy Náhorní Karabach sice není uznán mezinárodním společenstvím, ale ve své podstatě funguje jako samostatný stát, jako je tomu například u Severokyperské Turecké republiky. (<http://www.unhcr.cz/>, online 14.4.2012, Bartošová a spol., 2007)

4.2 Fyzicko-geografická charakteristika

Matematicko-geografická poloha Náhorního Karabachu je neměnná. Území se nachází mezi souřadnicemi 39 stupňů 30 minut a 40 stupňů 25 minut severní šířky. Podobnou severní šířku má například i Istanbul v Turecku, Soluň v Řecku, Madrid ve Španělsku nebo Columbus v USA. Souřadnice východní délky tohoto území jsou mezi 46 stupni 25 minutami a 47 stupni 15 minutami. Podobnou východní délku má například Rijád v Saudské Arábii nebo Antananarivo na Madagaskaru (aplikace Gogole earth)

Náhorní Karabach se nalézá na jihozápadě Asie, konkrétně v regionu Zakavkazsko. Toto území leží na západě dnešního Ázerbájdžánu, konkrétně na Malém Kavkaze (viz mapa č. 1). Na severu Náhorního Karabachu leží hřbet Murovdag, celým územím pak prochází Karabašský hřbet. Nejvyšší vrcholy Náhorního Karabachu převyšují 3 000 m. n. m. Nejvyšším vrcholem je pak Gomshasar, který má 3724 m. n. m. a Mt. Mrav mající 3 343 m. n. m. Průměrná nadmořská výška je 1 100 m. n. m. (<http://www.nkrusa.org/>, online 14.4.2012, <http://www.karabakh.travel/>, online 14.4.2012)

Fakticky Náhorní Karabach sousedí s Arménií, geograficky leží však vně Ázerbájdžánu. Na většině map vydaných v Arménii je Náhorní Karabach přímo propojen s Arménií a tato dvě území jsou tak spojena v jeden celek. Je tomu tak z důvodu, že

ázerbájdžánské území, které odděluje Arménii od Náhorního Karabachu, je okupováno arménskými a karabašskými vojsky.

Rozloha Náhorního Karabachu je 4 400 kilometrů čtverečních. To je přibližně stejně jako velikost Pardubického kraje nebo států Kapverdy či Trinidad a Tobago. (<http://www.unhcr.cz/>, online 14.4.2012).

Rozloha včetně okupovaného území v Ázerbájdžánu je však 11 500 kilometrů čtverečních, což je přibližně jako velikost středočeského kraje nebo států Katar či Gambie (<http://nkrusa.org/>, online 14.4.2012)

Posun oproti Greenwichskému času je v Náhorním Karabachu plus čtyři hodiny v době zimního času a plus tři hodiny v době letního času, stejně jako v Arménii a Ázerbájdžánu. Proti středoevropskému času je posun plus tři hodiny v zimním čase a plus dvě hodiny v letním čase. (<http://www.mzv.cz/>, online 14.4.2012)

Hlavní jednotka Malého Kavkazu je označována jako sevansko-karabašská zóna, její stáří je spodnokřídové. Poslední deformační fáze zde proběhly v oligocénu. (Zdeněk Misař, 1987)

Náhorní Karabach leží v seismicky velmi aktivní zóně. V roce 1988 bylo na území Arménie a Náhorního Karabachu poslední velké zemětřesení, které si vyžádalo okolo 50 000 obětí. Například metropole Artashak na jihu od hlavního města Arménie Jerevan byla téměř srovnána se zemí. Velmi poškozeno bylo i město Ararat ležící pod stejnojmennou horou. (Otto Zwettler, 1999)

Celá oblast Náhorního Karabachu se nachází v povodí Kaspického moře. Mezi významné řeky Náhorního Karabachu patří řeka Boritan pramenící v tomto regionu. Je levým přítokem řeky Araksu v Ázerbájdžánu. Dále řeka Arpa, pramenící taktéž v Náhorním Karabachu, je levým přítokem taktéž Araksu v Ázerbájdžánu (viz mapa č. 4). Geograficky odděluje historické území Náhorního Karabachu a Ázerbájdžánu Kuroaraská nížina, kudy protéká právě i řeka Araks. Vzhledem k nadmořské výšce Náhorního Karabachu se zde vyskytují převážně horní toky řek. Největší a zároveň jedinou vodní plochou je nádrž Sarsang, v některých mapách označována jako jezero Drmbom podle vesnice ležící v její blízkosti. Bohužel v této nádrži nežijí z důvodu značného znečištění z nedaleké továrny na zpracování zeminy téměř žádní živočichové.

Podnebí je v celé oblasti z důvodu vyšší nadmořské výšky mírné až studené. Ročně zde spadne 480 až 700 milimetrů srážek. Jsou zde také velké teplotní rozdíly mezi letními a zimními měsíci. Průměrná roční teplota je 10,5 stupňů. Nejteplejšími měsíci v roce jsou červenec a srpen, kdy se průměrná teplota pohybuje kolem 22 stupňů. Nejchladnějšími měsíci

je pak leden a únoru, kdy se průměrná teplota nejčastěji blíží -0,5 stupňů. Nejvyšší teploty v letních měsících dosahují až na 40 stupňů, nejnižší teploty pak v zimních měsících až na -20 stupňů.

Stráně pokrývá v Náhorním Karabachu do 1 400 m. n. m. výhradně pouštní step. Zde žijí například ještěřky, hadi nebo želvy. V suchých stepích do 900 m. n. m., kterých je však v Náhorním Karabachu minimálně, rostou pak například ostnaté křovinaté porosty, šípky nebo divoké fiky. Převážně zde žijí kozy. Louky v nadmořských výškách okolo 2 100 m. n. m. pokrývají výhradně travnaté stepi. Výše pak subalpské louky a horské tundry tvořené mechy a lišejníky. Horské lesy, které se zde vyskytují do 2 000 m. n. m., jsou tvořeny převážně buky, duby, jilmy, jasany, javory a ovocnými stromy. Lesy zauímají v Náhorním Karabachu celkem 36 procent z celkové rozlohy, což je přibližně 160 000 hektarů, což je 1 600 kilometrů čtverečních z celkových 4 400 kilometrů čtverečních.

V lesích žijí převážně srny, divoká prasata, jeleni, lišky, kuny, tchoři, vlci, kamzíci, horské kozy, kozorožci, občasně medvědi, rysi, kavkazské divoké kočky a výjimečně pak i leopardi. Z dravých ptáků se zde vyskytuje například orel skalní a orel královský. (Svojtka a Vašut, 1997, Lexikon zemí světa, 1999, <http://www.karabakh.travel/>, online 14.4.2012)

4.3 Socio-ekonomická charakteristika

4.3.1 Administrativně-správní členění

Náhorní Karabach je považován za separatistický vládní útvar a je mezinárodně neuznávaný včetně organizací spojených národů. Zatím žádný stát ani mezinárodní organizace na světě neuznala jeho vyhlášenou nezávislost a to ani samotná Arménie, která samostatnost Náhorního Karabachu neoficiálně podporuje.

Státním zřízením je republika a oficiální název je Náhorní Karabašská republika, arménsky Lernayin Gharabaghi Hanrapetutyun. (Bartošová a spol., 2007)

Náhorní Karabašská republika má vlastní ústavu a zákonodárny parlament, který má celkem 33 členů. Vzhledem k velikosti Náhorního Karabachu je celý region převážně spravován centrálně z hlavního města Stepanakert. Území Náhorního Karabachu a okupovaného okolí, které je obsazeno arménskými a karabašskými vojenskými jednotkami, je rozděleno na celkem osm správních oblastí (viz mapa č. 2), kde si občané Náhorního

Karabachu volí vlastní zastupitelstva. Konkrétně se jedná o oblasti Kashatagh, Martakert, Shahumyan, Askeran, Martuni, Hadrut, Shushi a Stepanakert. Vzhledem k tomu, že Náhorní Karabach je silně závislý na finanční i materiální pomoci z Arménie, je celá jeho správa velmi propojena s Arménií a dalo by se svým způsobem říci, že Náhorní Karabach je tak v konfederaci s Arménií. To ale samozřejmě Náhorní Karabach i Arménie oficiálně odmítají. (<http://www.karabakh.travel/>, online 14.4.2012)

4.3.2 Obyvatelstvo

Území Náhorního Karabachu bylo osídleno již několik tisíc let před naším letopočtem. Takto brzké osídlení bylo příčinou několika faktorů. Mezi hlavní patří například velmi vhodné fyzicko-geografické podmínky pro osídlení. I když je průměrná nadmořská výška vyšší než je standardní průměr, je v tomto regionu velký dostatek vody, vhodné klima a dostatek surovin k trvalému žití.

V roce 1989 měl Náhorní Karabach 187 769 obyvatel. Podle údajů z roku 2002 žilo trvale v Náhorním Karabachu přibližně 144 500 obyvatel. Tato čísla jsou však velmi nepřesná. Například na serveru www.census.gov, který eviduje počty obyvatel ve všech státech světa a zároveň v jejich provinciích, data o Náhorním Karabachu chybí. Dle posledního sčítání lidu, které v Náhorním Karabachu proběhlo v srpnu v roce 2005 žilo v Náhorním Karabachu 134 862 osob. Nejaktuálnější informace karabašského statistického úřadu z roku 2010 pak mluví o 141 400 obyvatelích. Z tohoto počtu žije přibližně 50 procent ve městech. Konkrétně v hlavním městě Stepanakert 51 000 obyvatel v roce 2010 a 49 300 obyvatel v roce 2005. Ve zbylých regionech pak žije ve městech přibližně 10 až 20 procent. (Otto Zwettler, 1999, <http://www.nkrusa.org/>, online 14.4.2012, <http://www.karabakh.travel/>, online 14.4.2012, <http://census.stat-nkr.am/>, online 14.4.2012)

Z hlediska, že sčítání probíhala za velmi ztížených, je proto nutné tato čísla přijímat s obezřetností. Například docházelo ke změnám hranic Náhorního Karabachu převážně z politického důvodu, a tak bylo nutné přistoupit ke korekci dat, aby byla daná územní jednotka srovnatelná. Dále pak bylo sčítání v roce 1989 již velmi ovlivněno etnickými nepokoji. V neposlední řadě také velmi ovlivnilo toto sčítání zemětřesení v Arménii v prosinci v roce 1988, které vyvolalo silné pohyby obyvatelstva v tomto regionu, což práci sčítacích komisařů značně ztěžovalo. (Libor Jelen, 2009)

Výrazný pokles obyvatel byl způsoben převážně válečným konfliktem o Náhorní Karabach a pozdějším vysídlením Ázerbájdžánců žijících v tomto regionu. Částečně tento pokles vyvažovali vysídlení Arméni z Ázerbájdžánu, kteří se usidlovali v Náhorním Karabachu. Do válkou velmi postiženého Náhorního Karabachu se však vracelo nebo stěhovalo výrazně méně obyvatel, než jich odsud odešlo. Většina Arménů, kteří byli donuceni odejít z Ázerbájdžánu, odcházela do zahraničí, kde dnes žije velká část arménské diaspory.

Největším městem celé provincie je hlavní město Stepanakert, kde žije přibližně 51 000 obyvatel, údaj z roku 2010. Mezi další větší města patří například Martuni (4 900 obyvatel), Martakert (4 300 obyvatel), Susha (3 100 obyvatel) a Hadrout (přibližně 3 000 obyvatel) (viz mapa č. 3), údaje jsou z roku 2005. Vidíme zde tak, že například Zippovo pravidlo zde zcela neplatí, protože hlavní město Stepanakert se stalo jediným centrálním místem v regionu. (Otto Zwettler, 1999, <http://www.nkrusa.org/>, online 14.4.2012, <http://www.karabakh.travel/>, online 14.4.2012, <http://census.stat-nkr.am/>, online 14.4.2012)

Přibližně 95 procent obyvatel se hlásí k arménské národnosti. Náhorní Karabach se vlivem konfliktu na přelomu osmdesátých a devadesátých let přesunul do kategorie etnicky vysoce homogenní entity. Tento skok byl v tomto období kolem dvaceti procent. Ve zbývajících 5 procentech nepřevažuje výrazně žádná národnost. Jedná se například o řeckou, asyrskou nebo kurdskou národnost. (Otto Zwettler, 1999, Libor Jelen, 2009, <http://census.stat-nkr.am/>, online 14.4.2012)

Hlavní jazyk a jediný úřední jazyk je arménština. Většina obyvatel však umí i ruský jazyk a část obyvatelstva umí i severní ázerbájdžánštinu. Náhorní Karabach používá arménský znakový jazyk.

Většina obyvatel Náhorního Karabachu se hlásí ke křesťanství. Primárně pak k arménské církvi. Je zde zastoupena i církev gruzínsko-arménská a arménská. V menší míře jsou zde pak zastoupeny ortodoxní formy náboženství a židé. Před válečným konfliktem zde tvořili značnou menšinu muslimové. Většina z nich se však hlásila k ázerbájdžánské národnosti a po skončení konfliktu tak byli z tohoto důvodu vyhnáni ze země. (Otto Zwettler, 1999, <http://www.nkrusa.org/>, online 14.4.2012)

4.3.3 Hospodářství

Hospodářství Náhorního Karabachu je velmi těsně propojeno s Arménií. Používanou měnou je arménský dram, který má 100 lumů. Hodnota arménského dramu vůči české koruně se již několik let drží na přibližné hodnotě mezi čtyřmi až šesti korunami za sto arménských dramů.

Vzhledem k propojenosti ekonomik doplácí Náhorní Karabach na tvrdé vyjednávací metody Arménie v oblasti energetiky. Za posledních 15 let bylo nastoleno několik možností spolupráce Arménie s Ázerbájdžánem a Tureckem v oblasti transportu plynu a ropy přes své území. Arménie, slovy svého premiéra Armen Darbinyana: “Karabach, jeho svoboda a právo žít na svém vlastním území, není na prodej.“, však všechny nabídky odmítla. Nedostatečná síť plynovodů a ropovodů brání zemi v hospodářském a ekonomickém růstu. Ačkoli Arménie respektive Karabašci válku o Náhorní Karabach vyhráli, vykazují díky politické izolaci způsobené konfliktem nejmenší hospodářský růst.

V posledních letech se však mluví o možné spolupráci. Vzhledem k evropskému projektu Nabucco se zvažuje alternativa, že by ropovody vedly přes území Arménie a Náhorního Karabachu a ne jak se doposud plánovalo, a to přes Gruzii, která se v rámci rusko-gruzínského konfliktu stává ne příliš stabilním regionem a tím i ne příliš vhodným partnerem pro podobný projekt. (Hanzlíčková, 2005)

Ve válečném konfliktu byly prakticky zničeny všechny výrobní kapacity. Dnes, po více než 15 letech po ukončení válečného konfliktu, je na území celého Náhorního Karabachu jediná větší továrna na severu regionu u nádrže Sarsang, respektive u obce Drmbom. Tato továrna se zabývá zpracováním zeminy, která obsahuje například zlato, stříbro, platinu a další vzácné kovy. Metody těžby těchto nerostů jsou však velmi neekologické, a proto dochází ke značným ekologickým škodám. Například nádrž Sarsang je velmi znečištěna a nežijí zde proto téměř žádné ryby. Dalším problémem v následujících letech může být například vybudovaná nádrž na těžbu zlata obsahující kyanid přímo nad nádrží Sarsang. V roce 2007 zaměstnávala tato továrna celkem 1123 lidí, čímž byla i největším zaměstnavatelem v Náhorním Karabachu.

Většina obyvatel mimo hlavní město se převážně živí zemědělstvím. Výjimkou je pouze hlavní město Stepanakert. Zde se postupně začíná prosazovat terciérní sektor. Výpomoc v hospodářství je však ze strany Arménie pro Náhorní Karabach naprosto zásadní. Nemalou důležitost v rozvoji regionu mají také investice od bohatých Arménů žijících v

zahraničí. Žádný oficiální údaj o hospodářství Náhorního Karabachu se mi nepodařilo najít. Buď existují oficiální data pro Ázerbájdžán, kde Náhorní Karabach nemůže být započítán, protože Ázerbájdžán těmito daty nedisponuje, a nebo existují oficiální data pro Arménii, která je v oficiálních dokumentech neuvádí, přestože jimi disponuje. Při pokusu kontaktovat národní statistický úřad v Náhorním Karabachu jsem bohužel neuspěl. (<http://aktualne.centrum.cz/>, online 14.4.2012)

4.3.4 Doprava

Na území Náhorního Karabachu je rozšířená téměř pouze silniční doprava. Primitivní způsoby dopravy zde nejsou výjimkou.

Hlavní tepnou silniční dopravy Náhorního Karabachu je silnice propojující Arménii, respektive město Goris, s hlavním městem Stepanakert, která vede přes Lachinský koridor. Dále tato silnice vede do dříve stotísícového, dnes však vysídleného, města Agdam. Ten leží mimo území Náhorního Karabachu. Arménská a karabšská vojska ho však mají stále pod vojenskou kontrolou. Několik stovek metrů za Agdamem začíná válečná linie. Víceméně podél této linie vede silnice do třetího největšího města Martuni. Další důležitou tepnou regionu je nedávno dostavěná silnice spojující sever a jih země. Mimo to je na kavkazské poměry síť komunikací v Náhorním Karabachu středně hustá. Kromě hlavní spojnice ze Stepanakertu do Arménie, která je celá zpevněná, se jedná převážně o nezpevněnou vozovku. Kvalita komunikací je velmi nízká. Není výjimkou, že za nepříznivého počasí není možné některé úseky dopravním prostředkem projet. Místní vozový park, který je velmi starý, je však místním poměrům přizpůsoben. Podobně nevyhovující jsou například čerpací stanice. Na celém území a částečně i mimo území Náhorního Karabachu obsazeného arménským a karabašským vojskem vcelku velmi dobře funguje hromadná doprava, která je centralizovaná do hlavního města Stepanakertu. Odtud vyjíždí denně několik spojů do téměř všech větších měst a obcí v Náhorním Karabachu. Obvykle spoje jezdí od šesté hodiny ranní do čtvrté hodiny odpolední. Hromadnou dopravu zajišťují převážně soukromí majitelé mikrobusů a osobních automobilů. Kvalita přepravy je však velmi nízká. Kromě zastaralosti vozového parku jsou obvykle hromadné dopravní prostředky výrazně přeplněny. Není výjimkou, že počet cestujících je dvakrát větší než povolený limit. Místní kontrolní složky však tento problém zpravidla buď zcela přehlížejí, nebo dochází k podplácení.

Délka silničních komunikací se postupně zvyšuje a nyní má 1 731 kilometrů, z toho 703 má asfaltový povrch, údaj z roku 2008. Počet přepravených osob ve veřejných prostředcích hromadné dopravy se taktéž zvyšuje. V roce 2002 bylo přepraveno na území Náhorního Karabachu celkem 4 503 000 osob, respektive 44 342 000 pasažéra na jeden kilometr. V roce 2008 to již bylo 14 531 000 osob, respektive 98 788 000 pasažéra na jeden kilometr. Z hlediska nákladní dopravy je situace podobná. V roce 2002 bylo celkem přepraveno 100 000 tun, respektive 5 286 000 tun na jeden kilometr a v roce 2008 386 000 tun, respektive 19 431 000 tun na jeden kilometr.

S růstem silniční dopravy souvisí i zvyšující se počet nehod a počet úmrtí přímo související s dopravou. V roce 2008 zemřelo na silnicích celkem 34 osob. (<http://www.stat-nkr.am/>, online 14.4.2012)

Železniční doprava v Náhorním Karabachu nefunguje od roku 1991, kdy došlo k začátku válečného konfliktu. Jediné koleje vedoucí ze Stepanakertu do Ázerbájdžánu přes město Agdam a dále až do Baku, hlavního města Ázerbájdžánu, jsou z důvodu politického a válečného konfliktu s Ázerbájdžánem nepoužívány. Bohužel za 15 let nevyužívání jsou velmi poškozeny a z velké míry rozkradeny. Ve velmi podobném stavu se nachází i vlakové nádraží ve Stepanakertu.

Letecká doprava funguje zatím pouze pro vojenské účely a částečně pro zásobování. V nejbližší době by ale měla být zprovozněna i doprava osobní. Jediné oficiální letiště v Náhorním Karabachu je v hlavním městě Stepanakert a jedná se zatím o vojenské letiště. Jediné spojení z tohoto letiště je pak pouze do Arménie, primárně do Jerevanu, protože ostatní státy, které nezávislý stát Náhorní Karabach neuznaly, mají zakázáno přijímat letadla z tohoto regionu. Situace by se měla postupně zlepšit, protože letiště ve Stepanakertu je již kompletně zrekonstruováno poté, co bylo výrazně poškozeno během válečného konfliktu v letech 1991 a 1992. Z tohoto letiště by měla létat pravidelné spoje do Jerevanu, hlavního města Arménie. (<http://asbarez.com/>, online 14.4.2012)

Vodní doprava na území Náhorního Karabachu není využívána z důvodu absence větších řek a primárního výskytu horních toků řek. Výjimečně dochází k využití vodních toků například pro transport dřeva.

Obzvláště v okrajových částech a periferiích Náhorního Karabachu je velmi rozšířen primitivní způsob dopravy. Hospodářská zvířata sice bývají využívána hlavně jako výpomoc v primárním sektoru, například na polích, ale také například k transportu osob na krátké vzdálenosti. Jedná se převážně o osly, koně a muly. Kratší vzdálenosti však obvykle místní

obyvatelé zdolávají pěšky. Není výjimkou, že se jedná i o vzdálenosti v řádu desítek kilometrů.

4.3.5 Služby

Převážná část obyvatelstva se živí primérním sektorem. Podmínky zde pro zemědělství nejsou zcela ideální, nadmořská výška na většině území Náhorního Karabachu se pohybuje nad 1 000 m.n.m. Přesto však relativní dostatek srážek, podzemní vody a příznivé klima v tomto regionu místnímu zemědělství svědčí. Výše položené louky se pak využívají například jako pastvy pro dobytek.

Ve válečném konfliktu byla velká část infrastruktury buď zničena, nebo výrazně poškozena. Jednalo se i o továrny a výroby. Sekundární sektor v Náhorním Karabachu tak byl během války kompletně zničen. Dnes je na území celého Náhorního Karabachu pouze jedna továrna na zpracování zeminy.

Válkou o Náhorní Karabach byl výrazně poznamenán i terciérní sektor. Od roku 1994 se však situace postupně zlepšuje. V rámci obnovy regionu je bohužel téměř veškerý terciérní sektor a ekonomická aktivita centralizována do hlavního města Stepanakert, což činí rozdíly mezi centrem a periferiemi regionu stále větší.

Služby využívané v rámci cestovního ruchu jsou na tom velmi podobně. V roce 2011 bylo v hlavním městě Stepanakertu minimálně 16 luxusních hotelů. Jedná se například o hotel Armenia (<http://www.hostelworld.com/>, online 14.4.2012), hotel Nairy (<http://www.visitarm.com/>, online 14.4.2012), hotel Lotus (<http://iguide.travel/>, online 14.4.2012), Park hotel Artsakh, Yerevan, Hegnar, Ed-Em, Dghyak, Ghars (WMSI), Avetis, FD Sofia, Ararat, Olymp+, Sydney-Armenia, Tirun a Lika (<http://www.karabakh.travel/>, online 14.4.2012). Počet hotelů výrazně narostl hlavně v posledních několika málo letech. Dále zde byla řada levnějších hotelů a ubytoven. Místní si navíc obvykle přivydělávají tím, že nechávají turisty přespát u sebe v místě bydliště, kde jim nechají jeden pokoj na přespání, což ještě více rozšiřuje nabídku pro turisty vyhledávající levnější formu ubytování. Za hranicí hlavního města je však situace horší. Hotelů ležících mimo hlavní město Stepanakert není příliš mnoho, jedná se například o nedávno postavený velmi luxusní hotel u kláštera Ganzasar ve tvaru lodi. Situace je pak lepší ve větších městech jako Askeran, Martuni nebo Martakert. Ve městě Susha je pak situace v porovnání s periferiemi regionu taktéž výrazně lepší.

Sít' obchodů je po celém regionu velmi hustá. V Stepanakertu lze najít i velký supermarket s velmi širokou nabídkou zboží. Na vesnicích jsou obvyklé malé obchůdky se základními potravinami.

Restaurace, kavárny, internetové kavárny, bary a podobná zařízení jsou soustředěny hlavně do Stepanakertu. Zde jsou například restaurace Armenia, Rosia, Ureni, Asbar nebo Eldorado. Dále je situace lepší například ve městě Susha. V hlavním městě je několik velmi luxusních podniků, ale i levnějších alternativ. To samé platí i pro dostupnost k internetu, která je pouze v hlavním městě a ve městě Susha. Jinak je možné využít připojení pouze přes mobilního operátora.

Mobilním signálem je pokryta téměř celé plocha Náhorního Karabachu. Provoz zajišťují arménští operátoři. Například můj hovor mobilním telefonem do České republiky z vesnice Drmbon proběhl bez jakýchkoli potíží.

5 Atraktivita a potenciál regionu pro cestovní ruch

5.1 Atraktivita pro cestovní ruch

Po celém území Náhorního Karabachu je velký počet atraktivit pro cestovní ruch. Pracovně je můžeme rozdělit do dvou skupin. Klasické, jako například kláštery, katedrály, zříceniny nebo horské oblasti. A atraktivita spojené s válečným konfliktem v tomto regionu, jako například vybombardovaná města, vyrabované a chátrající čtvrti patřící dříve zde žijícím ázerbájdžánským obyvatelům nebo poškozená vojenská technika, která zde po opuštění válce zůstala.

5.1.1 Klasické atraktivita pro cestovní ruch

Na území Náhorního Karabachu je velký počet starých křesťanských klášterů, kostelů a katedrál. Velká část z nich je postavena v předminulém tisíciletí. Souvisí to s tím, že Arménie je s křesťanstvím spojena velmi úzce již téměř dva tisíce let. Byla prvním státem na světě, který v roce 301 uznal křesťanství jako státní náboženství. Proto se tyto křesťanské stavby v regionu stavěly. Z tohoto důvodu může být region atraktivní zejména pro věřící turisty.

Na Ministerstvu zahraničí ve Stepanakertu je kromě velmi podrobné klasické mapy celého regionu (viz foto č. 1) možnost nahlédnout i do mapy, která vyznačuje nejen všechny kláštery a kostely v Náhorním Karabachu a přilehlých oblastech, ale i další velmi zajímavá místa pro turisty k návštěvě (viz foto č. 2). Na této mapě je vyznačeno více než sto zajímavých míst, což při rozloze 4 400 kilometrů čtverečních znamená, že na přibližně 44 kilometrů čtverečních připadá jedno místo doporučené ke shlédnutí karabašským Ministerstvem zahraničí. Zajímavé je, že jsou zde doporučena i místa, které podle oficiálních zpráv karabašského Ministerstva zahraničí nejsou plně pod vojenskou kontrolou, což je pro přehlednost vyznačeno ve stejné mapě.

Největší výskyt atraktivit je v centrální části regionu. Nejvíce pak v městech Stepanakert, Sucha, Askeran a jejich okolí. Památky v těchto městech jsou na rozdíl od většiny ostatních v regionu z velké části rekonstruovány.

Nejznámější a zřejmě nejnavštěvovanější karabašskou památkou je nově zrekonstruovaný klášter Ganzasar přezdívaný také „Hora drahocenností“, který byl postaven ve třináctém století. Po kompletní rekonstrukci se stal dokonce sídlem místního arcibiskupa arménské apoštolské církve. Podle místních pověstí prý klášter také ukrývá v základech část lebky Jana Křtitele, která sem byla přenesena během křížových výprav. Pod klášterem se nachází téměř nový luxusní hotel ve tvaru lodi, který je však velmi necitlivě zasazen do místní nádherné krajiny. Dále je zde v provozu například směnárna, obchod, pošta a obchody se suvenýry, které v Náhorním Karabachu nejsou obvyklé. Silnice ke Ganzasaru je zpevněná a nově opravená. Bohužel dopravní dostupnost je velmi špatná. Tento klášter se nachází mimo hlavní silniční tepny, navíc doprava hromadnými prostředky je sem značně náročná a komplikovaná.

Další velmi známou památkou je několikametrové sousoší nedaleko Stepanakertu „Jsme naše hory“. Toto sousoší je symbolem Náhorního Karabachu a je vyobrazeno na několika oficiálních dokumentech, například na vízech pro zahraniční turisty, které vydává Ministerstvo zahraničí.

Ve Stepanakeru a jeho blízkém okolí je několik dalších postupně opravovaných klášterů a kostelů.

Dalším, velmi atraktivním a zároveň starobyklým městem, je město Susa. Velkou výhodou tohoto města je dobrá dopravní dostupnost, protože leží na spojnici města Stepanakert a města Goris v Arménii. Nachází se zde například nově opravený klášter svatého Spasitele nebo mešita Verkhyia, která se v roce 2009 opravovala ve spolupráci s Íránem, takže ji nebylo možné navštívit.

Mezi další zajímavá města patří například město Askeran se svým středověkým opevněním, které bylo využíváno a zároveň výrazně poničeno ve válce o Náhorní Karabach. Další atraktivitou je obec Drmbon na břehu vodní nádrže Sarsang. Zde je možné si domluvit prohlídku jediné továrny v Náhorním Karabachu na zpracování zeminy. Velmi zajímavé jsou dále města Martuni a Martakert, kde se nachází několik starých klášterů. Další kláštery jsou ve vesnicích v horách Náhorního Karabachu, které jsou obvykle velmi špatně dostupné. Tyto kláštery často chátrají a některé jsou již v demoličním stavu, protože nejsou finance na jejich opravu. O to zajímavější může být pro západní turisty tyto kláštery, které jsou občas opravovány i svépomocí místním obyvatelstvem, navštívit. Po celém Náhorním Karabachu je tak možno navštívit nejen křesťanské kláštery, ale například i islámské mešity nebo kostely pravoslavné církve.

Vzhledem k tomu, že převážná část Náhorního Karabachu leží v horách, je možné zde absolvovat výpravy do hor, které působí velmi monumentálně. Samotný přejezd autobusem z Arménie do Náhorního Karabachu přes město Lachin a Lachinský koridor je pro milovníky hor velkým zážitkem. Vede totiž horskými serpentinami napříč horskými průsmyky. Nutno však zmínit, že z důvodu konfliktu o Náhorní Karabach je značná část regionu stále zaminovaná, obzvláště pak horské oblasti. Proto mohou být pěší výpravy do neznámého terénu velmi nebezpečné.

Existuje však jedna bezpečná pěší trasa ze severu Náhorního Karabachu na jih, která vede přes nejznámější památky a místa v Náhorním Karabachu. Absolvování této trasy vyjde přibližně na 14 dnů a na internetu lze k tomuto přechodu najít podrobné informace o náročnosti trasy, detailní mapy a další nezbytné informace pro tento přechod. (<http://www.janapar.org/>, online 14.4.2012)

Velmi zajímavá dále může být pro západní turisty arménská a karabašská kultura a styl života. Arméni a karabašci jsou velmi pohostinní a nemají obvykle problém u sebe doma nechat turisty přespat a obvykle je i řádně pohostit jídlem, pitím nebo čímkoli jiným. Naopak odmítnutí takové nabídky na přespaní a pohoštění vnímají místní často jako neslušné, ojedinele i jako urážku své osoby či rodiny.

Neposlední zajímavá nabídka regionu pak může být možnost lovení divokých zvířat. Konkrétně zajíců, lišek, bažantů nebo divokých prasat. U menší zvěře se pak cena za odstřel jednoho kusu pohybuje kolem směšných 100 až 1 000 arménských dramů, což je přibližně 5 až 50 českých korun. Za další poplatek je možné si pronajmout i veškeré vybavení včetně průvodce. (<http://www.karabakh.travel/>, online 14.4.2012)

5.1.2 Atraktivity spojené s válečným konfliktem

I přesto, že v Náhorním Karabachu je již více než 15 let příměří, stopy války jsou zde vidět na každém kroku. Nemalé procento turistů, kteří do Náhorního Karabachu přijíždí, sem míří právě z těchto důvodů. Část z nich pak prezentuje Náhorní Karabach jako silně depresivní region a druhá část jako velmi zajímavou a fascinující krajinu, stopy války pak jako velmi poučnou zkušenost, na kterou je důležité nezapomenout. Domnívám se, že není mnoho zahraničních návštěvníků, ve kterých by Náhorní Karabach nevyvolal velmi silné pocity. Ať už ty pozitivní nebo negativní.

Nejzajímavějším místem v této kategorii je bezesporu město Agdam. Toto město se nachází mimo území Náhorního Karabachu, ale pod nadvládou arménských a karabašských vojsk. Před vypuknutím konfliktu v roce 1991 měl Agdam přes sto tisíc převážně ázerbájdžánských obyvatel. Následkem tohoto konfliktu byli téměř všichni vyhnáni do Ázerbájdžánu a z důvodu, že město leží přibližně několik set metrů od válečné linie, nebylo nikým osídleno. Ani Armény, kteří byli naopak vyhnáni z Ázerbájdžánu. Výsledkem je rozlohou obrovské, ale zároveň prázdné město, kterým se několikrát prohnala armáda a které bylo několikrát bombardováno. Stává se tak do jisté míry novodobým pomníkem naší civilizace.

Oficiálně vstup není zakázán, ale je zde zakázáno fotografovat. Navíc pokud při vstupu turisté vyplní, že plánují cestovat do Agdamu, může je prý čekat přísnější posuzování přidělení vstupních víz. Dostat se do Agdamu pak není příliš složité. V případě pronajatého auta není žádný problém dojet až do Agdamu. Druhou variantou je pronájem taxi. Třetí a zároveň nejlevnější variantou je využít místní autobus. Ten jednou denně projíždí Agdamem a pokračuje dál do Armény a Karabašci osídlených vesnic. Proto není problém se domluvit s řidičem autobusu, aby zde zastavil. Problém však může nastat při návratu zpět do Stepanakertu. V Agdamu není žádná autobusová zastávka a tak pokud se nepodaří zastavit nějaký autobus nebo auto jedoucí nazpět, což se může stát, je nutné v Agdamu přenocovat, což je velmi nebezpečné. Není zde však nic kromě rozbořených domů, které byly opuštěny. A to právě některé cestovatele a turisty láká. Je zde možné tak navštívit po staletí urbanizovanou krajinu, která je nyní více jak 15 let ponechána sukcesi. Navíc je celá tato oblast zaminovaná, a proto není možné se pohybovat jinde než na silničních komunikacích. Procházení rozbořených domů, kasáren a veřejných budov tak z důvodů bezpečnosti není možné.

Dalším méně známým městem ležícím také mimo území Náhorního Karabachu, které mělo velmi podobný osud jako město Agdam, je město Fizuly. Je však výrazně menší než Agdam a dopravní spojení do tohoto města je značně problematictější, protože neleží na hlavním silničním tahu jako Agdam. Proto většina západních turistů, kteří chtějí vidět podobná místa, míří hlavně do Agdamu. Dalších vesnic s podobným osudem je v Náhorním Karabachu několik. Jsou však převážně menší velikosti a některá byla po válce opětovně osídlena.

Další atraktivitou pro návštěvníky tohoto regionu může být kontakt s místním obyvatelstvem, které zažilo válečný konflikt. Pro turisty typu „backpackers“ je to tak ideální možnost nahlédnout do místní kultury a i vyposlechnout zážitky, které mohou být velmi zajímavé.

Pro turisty zajímaví se o vojenskou techniku a vojenství obecně může být přínosné množství opuštěné vojenské techniky a například v Agdamu i většiny armádních budov jako ruských a arménských kasáren nebo vojenských skladů.

5.1.3 Analýza kulturně – historických přírodních turistických atraktivit

Na základě výše uvedených informací byla vytvořena analýza kulturně – historických a přírodně turistických atraktivit v regionu. Všechny nezanedbatelné atraktivity byly seřazeny podle typu a podle významu. Stanoveny byly celkem čtyři typy:

- Města
- Kláštery, hrady a církevní stavby
- Přírodní/krajinné lokality
- Ostatní (technické, venkov, pomníky...)

Do každé kategorie byla zařazena alespoň jedna atraktivita. Ohledně jejich významu byly stanoveny celkem tři stupně důležitosti:

- Světový a mezinárodní význam
- Regionální význam
- Lokální význam

Nutno zmínit, že do kategorie světový a mezinárodní význam nebyla zařazena žádná atraktivita. Zpracovaná analýza vypadá takto:

Tabulka č. 1

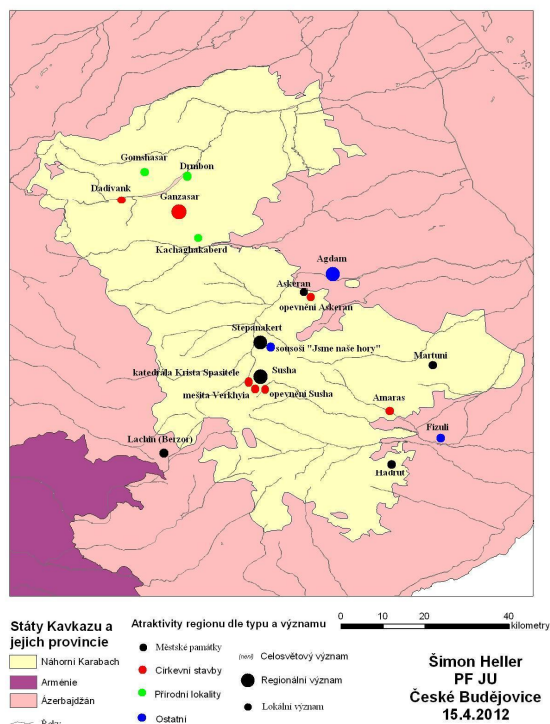
**KULTURNĚ - HISTORICKÉ A PŘÍRODNÍ TURISTICKÉ
ATRAKTIVITY NÁHORNÍHO KARABACHU – HIERARCHIZACE:**

města	Kláštery, hrady a církevní stavby	přírodní/krajinné lokality	ostatní (technické, venkov, pomníky...)
I. SVĚTOVÉHO A MEZINÁRODNÍHO VÝZNAMU			
-	-	-	-
II. REGIONÁLNÍHO VÝZNAMU			
- <i>Stepanakert</i> - <i>Shusha</i>	- <i>Ganzasar</i>	-	- <i>Agdam</i>
III. LOKÁLNÍHO VÝZNAMU			
- <i>Martakert</i> - <i>Martuni</i> - <i>Lachin (Berzor)</i> - <i>Hadrut</i> - <i>Askeran</i>	- <i>Katedrála</i> <i>Krista Spasitele</i> - <i>Opevnění Sushi</i> - <i>Klášter</i> <i>Dadivank</i> - <i>Opevnění</i> <i>Askeran</i> - <i>Klášter Amaras</i> - <i>mešita Verkhyia</i>	- <i>Drmbon</i> - <i>Kachaghakaberd</i> - <i>Pohoří</i> <i>Murovdag – nejvyšší</i> <i>hora Gomshasar</i>	- <i>Fizuli</i> - <i>Sousoší „Jsme</i> <i>naše hory“</i>

Zdroj: mapa z Ministerstva zahraničí ve Stepanakertu, vlastní analýzy

Na základě zpracované analýzy byla v programu Arc GIS vytvořena mapa atraktivit v regionu.

Atraktivity v Náhorním Karabachu

Z mapy je jasně patrné, že atraktivity mezinárodního významu chybí úplně, celokavkazského významu pak jsou ve výrazné menšině. Vzhledem ke své velmi malé rozloze Náhorního Karabachu se však není čemu divit. Jedná se tak především o atraktivity lokálního významu.

Dalším výstupem z této analýzy je, že turisticky zajímavých míst pro potenciální návštěvníky regionu není málo. Region disponuje dalšími takovými atraktivitami, které však často není možné zatím k tomuto účelu využívat.

Z atraktivit pak převažuje hlavně kategorie Kláštery, hrady a církevní stavby. Klášterů je na území Náhorního Karabachu mnoho, avšak ve stavu, aby bylo možné je využívat pro cestovní ruch jich není příliš. Zaznamenávány byly pouze takové, kam je možné se dopravit hromadnou dopravou, a které jsou trvale spravovány místní správou, respektive viditelně spravovány.

Mnoho klášterů lokálního významu se nachází v karabašských městech. Tato města taktéž nabízejí základní kulturní využití. Hlavě Stepanakert a Shusa, u ostatních měst jsou tyto možnosti značně omezené.

Zajímavou kategorií je Přírodní/krajinné lokality. Vzhledem k nerozvinutosti cestovního ruchu v regionu však tento typ atraktivit zaostává. To i z důvodu, že velká část

území stále není vyčištěna od nášlapných min, které zde jsou již dvacet let od válečného konfliktu s Ázerbájdžánem.

Poslední kategorií je Ostatní (technické, venkov, pomníky...). Sem byly hlavně zařazeny ázerbájdžánská vybombardovaná města z válečného konfliktu na karabaško – ázerbájdžánské linii. Možná trochu nesourodě sem byl zařazen i karabašský národní pomník „Jsme naše hory“.

Zajímavé je se zabývat rozmístěním atraktivit. Většina z nich se totiž nachází na hlavní tepně Náhorního Karabachu, která vede z Arménie od města Lachin, přes Susha do Stepanakertu a dále pak až do Agdamu. Odůvodnění shledávám v tom, že Susha a Stepanakert jsou asi města s největší prosperitou v Náhorním Karabachu a tak je logické, že opravy starých klášterů jsou realizovány právě zde. Jedinou celo-kavkazsky významnou památkou mimo tuto linii je klášter Ganzasar. Zde je však logické odůvodnění, protože tento klášter hraje v historii regionu velmi zásadní roli. Dnes zde sídlí i místní arcibiskup arménské apoštolské církve.

Několik atraktivit se nachází mimo historické karabašské území, avšak v dnešní době jsou karabašskými vojsky obsazeny i oblasti mimo samotné území a i zde je možné navštěvovat místní atraktivity. Na začátku této bakalářské práce je tak proto i vymezeno, že se tato práce bude zabývat širším okolím

5.2 Potenciál cestovního ruchu

Základním pilířem pro rozvoj cestovního ruchu je vybudování dopravní infrastruktury, aby bylo možné se pohodlně a v rámci časových možností dopravit do Náhorního Karabachu. Tomu by mělo velmi pomoci nově zrekonstruované civilní letiště ve Stepanakertu, které by mělo nově být využíváno pro civilní účely. Podle předběžných odhadů by letenka z Jerevanu mohla stát přibližně 20 000 arménských dramů, to je po přepočtu přibližně 1 000,-Kč, což je na kavkazské poměry cen letenek velmi příznivá cena. (<http://www.wikitravel.org>, online 14.4.2012)

Druhým velmi důležitým pilířem je vybudování infrastruktury určené pro cestovní ruch, jako jsou hotely, restaurace a podobné podniky. A to hlavně mimo hlavní město, kde je již situace lepší.

Třetím důležitým krokem je přesvědčit západní státy o tom, že Náhorní Karabach je bezpečné a vhodné místo pro trávení rekreace.

Všechny tyto tři kroky jsou primárně úkolem Náhorního Karabachu a také z velké části Arménie.

Vzhledem k tomu, že Náhorní Karabach je velmi hornatý region, jsou zde velmi příhodné podmínky například pro stavbu lyžařských středisek. V Arménii ani Ázerbájdžánu žádné větší komplexy pro lyžaře zatím nejsou a nejbližší střediska tak jsou na gruzínsko-ruské hranici na Kavkaze a na severu Íránu. To dává v tomto odvětví Náhornímu Karabachu velký potenciál.

Velký potenciál také tkví ve velmi starých památkách na území Náhorního Karabachu. Jedná se především o kláštery, ale i kostely a katedrály. Nacházejí se zde například kláštery až ze čtvrtého století. Vzhledem k velkému počtu těchto památek, nedávno probíhajícímu vojenskému konfliktu a nedostatku peněz, se kterým se Náhorní Karabašská republika potýká, je však většina těchto památek v chátrajícím stavu, což většinu potenciálních návštěvníků nepřiláká.

Dalším potenciálem pro cestovní ruch může být například tradiční arménská a karabašská kultura a takzvaná agroturistika, která si našla svoje milovníky například v rumunském Banátu, ale i v jiných evropských západních státech. Pro menší vesnice s tradiční kulturou, kde by velmi rádi přivítali jakoukoli formu přivýdělku, by to mohla být cesta z velké chudoby, která v tomto regionu je.

Další alternativou pro cestovní ruch může být využití válečného konfliktu v minulosti a v městech zřídit například muzea. S dnes vysídlenými městy jako Agdam a Fizuly by se dalo v tomto ohledu také jistě pracovat.

Dále by Náhorní Karabach mohl nabízet klasické druhy rekreace, jako je pobyt v horách s občasnými výlety. K tomu je však třeba vytvořit zde ubytovací kapacity a zejména území vyčistit od min.

Náhorní Karabach má bezesporu velký potenciál v oblasti cestovního ruchu. Všechny plány na podporu cestovního ruchu však ztroskotávají na nedostatku financí pro jejich realizaci.

5.3 Silné a slabé stránky regionu z hlediska cestovního ruchu

Mezi hlavní výhody Náhorního Karabachu v oblasti cestovního ruchu patří bezesporu velký potenciál, který je však zatím z velké části nevyužit. Další významnou výhodou je velký počet architektonických památek jako klášterů, kostelů a katedrál, kde u některých jsou rozvinuty i některé základní služby cestovního ruchu. U většiny tomu tak bohužel není. Dále pak velmi pěkná a původní horská příroda, která je však částečně ještě zaminována z poslední války. Výhodou může být i tradiční arménská kultura, která může zahraniční turisty do regionu přilákat.

Mezi hlavní nevýhody pak patří hlavně nejasný a nečitelný mezinárodní statut a z toho plynoucí obavy o bezpečnost pro turisty v Náhorním Karabachu. Dále je problémem částečně zaminovaná krajina tohoto regionu a občasné vojenské srážky na válečné linii. Další velkou nevýhodou je špatná dopravní dostupnost, která by se však v nejbližší době mohla částečně zlepšit se znovuotevřením nově zrekonstruovaného civilního letiště ve Stepanakertu. Dále rozvoj cestovního ruchu brzdí velmi málo rozvinuté služby v hlavním městě Stepanakert, mimo město pak téměř absence služeb v oblasti cestovního ruchu. Příliv nových turistů nepodporují ani velmi staré architektonické památky, které jsou v dezolátním stavu a v případě nečinnosti je možné, že tyto kláštery a kostely, které zde stojí přes tisíc let, nepřežijí následující desetiletí.

Bohužel při porovnání výhod a nevýhod Náhorního Karabachu v oblasti cestovního ruchu převažují jednoznačně zatím nevýhody. To je i důvodem, proč do regionu jezdí minimum turistů.

6 Současnost a budoucnost cestovního ruchu

Z důvodu válečného konfliktu není cestovní ruch v Náhorním Karabachu téměř vůbec rozvinutý. V roce 2007 přicestovalo do Náhorního Karabachu na turistická víza, která se vydávají na pět dní, kolem 5 000 lidí. Což je velmi málo. Nutno zmínit, že Arméni jako jediní nepotřebují víza pro vstup do Náhorního Karabachu a také využívají Náhorní Karabach k rekreaci. Zároveň ale nejsou v těchto číslech zahrnuti. Z celkového počtu vydaných víz je ale pouze malá část vydána turistům mířícím do Náhorního Karabachu za rekreací. To z důvodu, že do Náhorního Karabachu směřuje poslední dobou nemalý počet zahraničních investorů a oficiálních návštěv, kteří dostávají v určitých případech také turistická víza. Proto je toto číslo velmi zavádějící. I tak je však velmi malé. Pro srovnání například do České republiky přijelo v roce 2009 přes 6 milionů zahraničních turistů. I přesto, že je Česká republika téměř osmnáctkrát větší, je z tohoto srovnání jasně patrné, že cestovní ruch je v Náhorním Karabachu téměř zanedbatelný. Důvodů proč tomu tak je, je několik. (<http://aktualne.centrum.cz/>, online 14.4.2012).

Prvním a dle mého názoru hlavním důvodem je obava turistů z bezpečnosti. Například na stránkách českého Ministerstva zahraničních věcí je napsáno, že se zásadně nedoporučuje cestovat do Náhorního Karabachu včetně přilehlých území Ázerbájdžánu obsazenými Armény. Zmíněno je i to, že v případě jakýchkoli problémů není schopno velvyslanectví České republiky v Gruzii v Tbilisi občanům České republiky poskytnout účinnou pomoc. To má samozřejmě za následek obavu českých občanů do Náhorního Karabachu cestovat. I přesto, že bezpečnost v Náhorním Karabachu není ideální, protože se zde stále nacházejí zaminovaná území a u bojové linie s Ázerbájdžánem dochází k občasným přestřelkám a obětem na životech, po návštěvě Náhorního Karabachu a po rozhovorech s cestovateli a novináři, kteří v tomto regionu taktéž byli, nehodnotím bezpečnostní situaci v žádném případě jako kritickou. Zvláště pak v centrální části tohoto regionu a na hlavních silničních tazích je bezpečnostní situace velmi dobrá. Tento separatistický stát má funkční jak represivní složky, tak například i záchranné složky. Z tohoto důvodu se domnívám, že některé státy světa jsou značně nebezpečnější než Náhorní Karabach, i když v porovnání doporučení od Ministerstva zahraničních věcí České republiky působí Náhorní Karabach jako téměř nejnebezpečnější region světa. Varování jsou podobná jako například u Mauretánie, kde je bezpečnostní riziko dle mého názoru daleko větší.

Zajímavé je v tomto ohledu zmínit například Izrael, kde je taktéž část území tohoto státu zaminována a dochází zde k ozbrojeným konfliktům. Přesto turistický ruch je v Izraeli velmi rozvinutý a například na stránkách Ministerstva zahraničí České republiky je zmíněno pouze nevelké riziko okradení, jinak je tento stát prezentován bezpečně. Téměř to samé platí pro Albánii, kde se dodnes nacházejí minová pole a v roce 2001 se zde ztratili tři čeští turisté, kteří jsou pohřšováni dodnes. Podobná je situace dále například v Gambii, kde došlo v roce 2010 k bezdůvodnému uvěznění českého občana. (www.mzv.cz/, online 14.4.2012, www.ztracenivalbanii.cz/, online 14.4.2012, Heller, 2011)

Druhým důvodem jsou nedostatečně rozvinuté služby v celém Náhorním Karabachu. V hlavním městě situace v tomto směru není kritická a každým rokem se zlepšuje. Avšak v porovnání s okolními státy stále ještě jednoznačně Náhorní Karabach zaostává. Problém je hlavně situace mimo hlavní město. Zde nechybí pouze služby, ale obvykle i základní občanská vybavenost a infrastruktura. Výjimkou jsou pouze větší města jako například Susha, Askeran, Martuni.

Třetím důvodem je špatná dopravní dostupnost. V Náhorním Karabachu zatím neexistuje civilní letiště, respektive právě vzniká, proto je nutné využít zatím silniční dopravy. Jediným hraničním přechodem je město Lachin v Lachinském koridoru, které propojuje Náhorní Karabach a Arménii. Samotná Arménie pak má trvale úplně uzavřené hranice s Tureckem. S Íránem je má pak otevřené pouze pro obchodní účely. Takže jediná pozemní cesta do Arménie vede přes Gruzii, která má uzavřené hranice s Ruskem, což zabraňuje v přístupu na malý Kavkaz ze severní strany z Ruska, protože hranice mezi Ázerbájdžánem a Ruskem je pro turisty také uzavřená. Nejvyužívanější varianta dopravy do Náhorního Karabachu tak bývá obvykle letecky do Jerevanu v Arménii a dále pak přímým autobusem přes Goris do Stepanakertu. Pro vstup do kavkazského regionu bývá také hodně využíváno i větší letiště v Tbilisi v Gruzii. Pozemní cesta z Evropy do Náhorního Karabachu je tak možná pouze přes Turecko, Gruzii a Arménii. Důležité je zmínit, že po návštěvě Náhorního Karabachu není možné cestovat do Ázerbájdžánu. A to z toho důvodu, že po návštěvě Náhorního Karabachu zůstane v pase turistům karabašské vízum, což je pro Ázerbájdžán přímým důkazem nelegálního překročení jeho hranic a hrozí za to velmi vysoké tresty.

Čtvrtým důvodem může být nepříliš příznivá politika Náhorního Karabachu k zahraničním turistům. I když se místní vláda snaží podporovat turismus stavbou hotelů, jde často o nešťastný způsob podpory. Například výstavba kýčovitého a nevhodného hotelu ve tvaru lodí pod nejnavštěvovanějším klášterem Ganzasar. Dále pak například cena víz, která činí 11 000 arménských dramů, což je přibližně 22 euro. Tato víza jsou však pouze na 5 dní.

Při přepočtu dojdeme k ceně 4,4 euro za jeden den. Pro srovnání cena víz do Arménie na 21 dnů stojí 3 000 arménských dramů, což je přibližně 6 euro. Při přepočtu stojí jeden den přibližně 0,29 euro, což je přibližně patnáctkrát méně. Navíc víza do Arménie je možno získat na hranicích a zaplatit je v amerických dolarech, což v Náhorním Karabachu možné bohužel zatím není.

Tyto důvody mají za následek, že do Náhorního Karabachu jezdí minimum turistů za rekreací. To však naopak láká turisty, kteří hledají buď dobrodružný typ dovolené, nebo oblasti, kde je minimální výskyt zahraničních turistů. Obvykle se jedná o turisty typu „backpackers“ neboli „batůžkářů“, pro které je dle mého názoru trávení dovolené v Náhorním Karabachu ideální. Těch je ovšem v porovnání s ostatními turisty velmi málo a navíc obvykle nepřinášejí žádný významný ekonomický zisk do regionu. Což v rozvoji Náhorní Karabach nepodporuje.

V rámci nemalých investic, které převážně směřují do stavby hotelů, dopravní infrastruktury a snahy zaminované území vyčistit, je pravděpodobné, že do Náhorního Karabachu bude postupně cestovat čím dál více turistů. Například v nejbližší době by měla být zahájena pravidelná letecká doprava mezi Náhorním Karabachem a Arménií s využitím nově zrekonstruovaného letiště ve Stepanakertu. Velmi by tomuto regionu prospělo i oficiální a zároveň mírové řešení sporu o toto území, což by například mohlo mít za následek jednak otevření hranic s Ázerbájdžánem, ale i případné otevření hranic Turecka s Arménií, kde spor o Náhorní Karabach hraje také významnou roli. Tím by se částečně vyřešila nynější patová situace na Kavkaze a s tím by se pravděpodobně zlepšila i bezpečnostní situace. Vyřešení sporu o Náhorní Karabach je však v krátkodobém časovém horizontu velmi nepravděpodobné. I přesto, že se vedou rozhovory o vyřešení celého konfliktu za účasti západních zemí, rétorika, kterou používají přední státníci Náhorního Karabachu, Arménie a Ázerbájdžánci naznačuje, že řešení konfliktu může trvat v řádu desítek let, případně k řešení nemusí dojít nikdy.

Otázkou však zůstává, kde je potenciální základna turistů, kteří budou v budoucnu cestovat do Náhorního Karabachu. Samotné území Kavkazu to s největší pravděpodobností nebude pro chudobu, která je zde mezi místním obyvatelstvem. Výjimkou mohou být například bývalí obyvatelé Náhorního Karabachu dnes žijící v diaspoře. Tento model dnes částečně funguje například v České republice, kdy vysídlení Němci jezdí do Sudet. Východní oblasti od Kavkazu se s největší pravděpodobností pro svou chudobu také nestanou hlavní základnou potenciálních turistů. Návštěvníci tak do tohoto regionu budou mířit s největší pravděpodobností z Ruska a nebo ze západních států. Naskýtá se však otázka, jestli například

Kosovo nebo Albánie není v podobné nabídce atraktivit a lepší dostupnosti pro západní turisty silným konkurentem při výběru rekreace. Nutno zmínit, že Náhorní Karabach ale pro svou velikost nepotřebuje nijak velkou potenciální základnu turistů. To se však projeví až se značným časovým odstupem.

7 Projekt pro cestovní kancelář

7.1 Harmonogram zájezdu do Náhorního Karabachu

První den přesun z Prahy do Jerevanu, hlavního města Arménie. Letecky lze tuto cestu absolvovat za 4 hodiny. Letecká společnost Czech airlines létá každý den přímo z Prahy do Jerevanu a zpět. Finančně výhodněji však vychází letět například s přestupem v Moskvě s leteckou společností Aeroflot nebo s přestupem v Istanbulu s leteckou společností Turkish airlines. Doba cesty je tak sice značně delší, ale obvykle netrvá déle než jeden den. To znamená, že při ranním odletu z Prahy se večer přilétá do Jerevanu. Letiště v Jerevanu Zvartnots se nachází nedaleko hlavního města, kam se dá bez větších problémů dojet městskou hromadnou dopravou nebo i taxi službou. V našem případě vyjde jako nejlepší varianta cestovat pronajatým minibusem. Při příletu ve večerních hodinách je pak ideální využít na evropské poměry levné hotely přímo v centru Jerevanu, případně místních ubytoven.

Druhý den prohlídka Jerevanu. V tomto velmi starém městě se nachází velký počet muzeí, které stojí za zhlédnutí. Za návštěvu taktéž stojí tvrz Erebuni, která je zmiňovaná již v pramenech z osmého století před naším letopočtem. Nejvýznamnější církevní památkou v Jerevanu je kostel svatého Jakuba přímo v centru města. Hlavním centrem města je pak náměstí Republiky, kde se nacházejí důležité úřady, banky a také hotely a restaurace. Zde je možné například vidět i podstavec od bronzové sochy Vladimira Iljiče Lenina, která však byla ukradena.

Třetí den přesun pronajatým vozem do města Goris na jihu země. Vzdálenost mezi Jerevanem a Goris je přibližně 250 kilometrů a jedná se orientačně o šest hodin jízdy s přestávkami. V odpoledních hodinách návštěva nejznámějšího a nejnavštěvovanějšího kláštera v celé Arménii, kláštera Tatev z devátého století. Večer prohlídka města Goris, které je dodnes značně poznamenáno válečným konfliktem o Náhorní Karabach. Nachází se zde také velké množství velmi starých klášterů.

Čtvrtý den přesun do Náhorního Karabachu, do hlavního města Stepanakert, se zastávkou v městě Susha. Jedná se o vzdálenost přibližně 100 kilometrů, kterou lze automobilem absolvovat za necelé tři hodiny včetně nezbytných zastávek například na hranicích. Cestou zastávka v městě Susha a prohlídka částečně přístupné mešity Verkhyia a kláštera svatého Spasitele. V odpoledních hodinách přejezd do města Stepanakert a prohlídka

města včetně národního sousoší „Jsme naše hory“. Přespání v hotelu, případně v ubytovně, ve Stepanakertu.

Pátý den přesun do města Drmbon a prohlídka největší továrny v zemi na zpracování zeminy, která se nalézá na břehu nádrže Sarsang. Zde se například těží zlato nebo stříbro. Tato nádrž je největší vodní plochou v Náhorním Karabachu. Poté přesun k nejnavštěvovanějšímu karabašskému klášteru Ganzasar. Večer ubytování v hotelu pod klášterem Ganzasar.

Šestý den přejezd přes Stepanakert do města Askeran, které mělo velký strategický význam ve válečném konfliktu o Náhorní Karabach. Za zhlédnutí stojí například středověké hradby využívané i v novodobých válečných konfliktech. Poté přesun do města Agdam. Bývalé stotisícové město, kde dnes žije maximálně několik desítek obyvatel. Veškerá infrastruktura je vybombardována vojenskými nálety. Není zde voda ani elektřina. Pouze prázdné město. Lze tak vidět město, které bylo před patnácti lety opuštěno a je tak smutným novodobým pomníkem dnešní civilizace. V odpoledních hodinách návrat do města Stepanakert. Přespání ve Stepanakertu.

Sedmý den návštěva vesnic na jihu Náhorního Karabachu poblíž hranice s Íránem. Zhlédnutí tradičního způsobu života na Kavkaze. Krátká zastávka ve městě Fizuli, méně známého města, který potkal téměř stejný osud jako město Agdam. Odpoledne možnost pro zájemce se zúčastnit loveckého honu na zajíce a lišky. Poté návrat a přespání ve městě Stepanakert.

Osmý den odjezd z Náhorního Karabachu do Jerevanu. Odpoledne volné. Přespání v Jerevanu.

Devátý den přesun letecky z Jerevanu zpátky do Prahy.

7.2 Cena zájezdu

Nejdražší položkou je jednoznačně letenka. Ta se dá pořídit přibližně od 6 000,-Kč do 12 000,-Kč v závislosti na výběru data odletu a letecké společnosti. Za střední hodnotu budeme brát 9 000,-Kč

Další položkou jsou přesuny pronajatým vozem. Jedná se přibližně o 1 000 kilometrů. Při zapůjčení vozu pro 12 osob by se celková cena zapůjčení včetně benzínu měla pohybovat

kolem 10 000,-Kč. Bohužel se mi nepodařilo na internetu najít možnost zapůjčení vozidla v Arménii, a proto jsem při orientačních výpočtech vycházel z předpokladu, že zapůjčení vozidla v Arménii nebude dražší, než v České Republice. Zde jsem vycházel z ceníků uvedených na <http://www.optilog.cz/>. Při přepočtu na jednu osobu vychází náklady na pronájem automobilu na přibližně 1 000,-Kč na osobu. Další významnou položkou je ubytování a strava. Při levnější variantě zájezdu není problém pořídit přespaní v městech Jerevan, Goris a Stepanakert v ubytovnách do 300,-Kč za osobu na noc. To je ovšem bez stravy. V hotelech se pak cena pohybuje s polopenzí kolem 1 000,-Kč za osobu na noc. Jedná se o osm nocí což v prvním případě dělá náklady 2 400,-Kč na osobu a v druhém případě 8 000,-Kč na osobu. (<http://www.optilog.cz/>, online 14.4.2012, <http://www.hostelworld.com>, online 14.4.2012)

Posledním větším nákladem je zaplacení průvodce z České republiky. Při nákladech na letenku, ubytování a stravu jde přibližně o 14 000,-Kč. Při připočítání provize za odvedenou práci jde o 20 000,-Kč. Při přepočtu na 10 účastníků zájezdu jde o 2 000,-Kč na osobu.

Celková cena pro jednoho účastníka tak činí přibližně 15 000,-Kč u levné varianty a 20 000,-Kč u dražší varianty. V ceně je zahrnuta letenka, veškeré přesuny mikrobusem, ubytování, doprovod po celou dobu zájezdu a v dražší variantě polopenze. V ceně není zahrnuto cestovní pojištění, které je nutné pro absolvování zájezdu, vstupy do některých památek a v levnější variantě stravování.

Při zisku 5 000,-Kč z každého účastníka je výsledná cena 20 000 v levnější variantě a 25 000,-Kč v dražší variantě. To je stále výrazně levnější než cena nabízená cestovní kanceláří Inter photo travel, která je přibližně 35 000,-Kč včetně letenky. Připomínám, že nabízené služby jsou téměř identické.

8 Výzkum

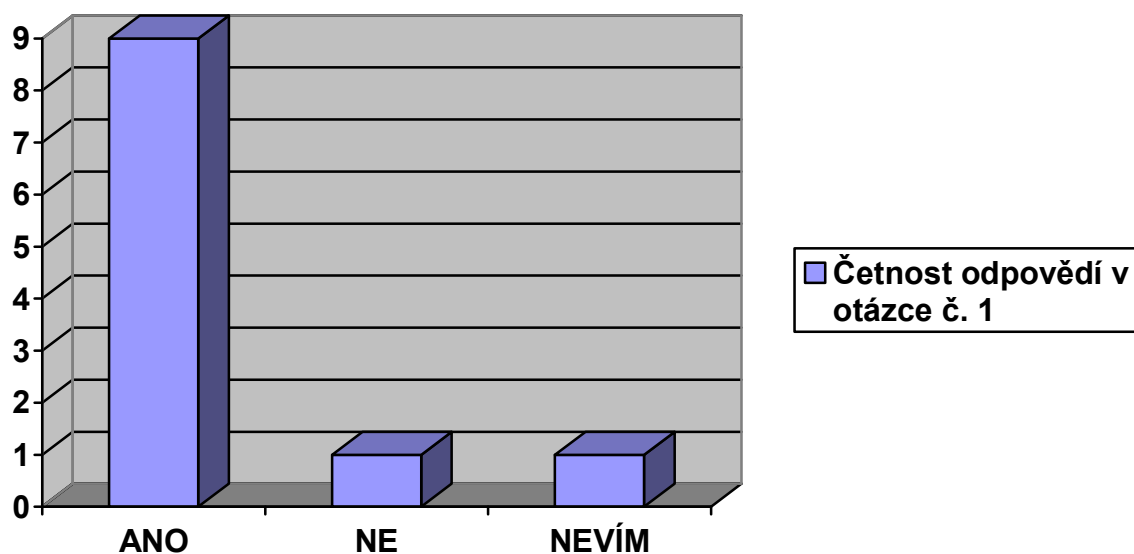
Byly předloženy dvě základní uzavřené otázky:

- Č. 1: Chtěli byste v budoucnu navštívit region Náhorního Karabachu a okolí?
 - 1) ANO
 - 2) NE
 - 3) NEVÍM
- Č. 2: Co považujete za nejatraktivnější na tomto regionu?
 - 1) PAMÁTKY
 - 2) PŘÍRODA
 - 3) ATRAKTIVITY SPOJENÉ S VÁLEČNÝM KONFLIKTEM
 - 4) MÍSTNÍ KULTURA A LIDÉ
 - 5) NEVÍM

U obou otázek bylo možné vybrat pouze jednu možnost.

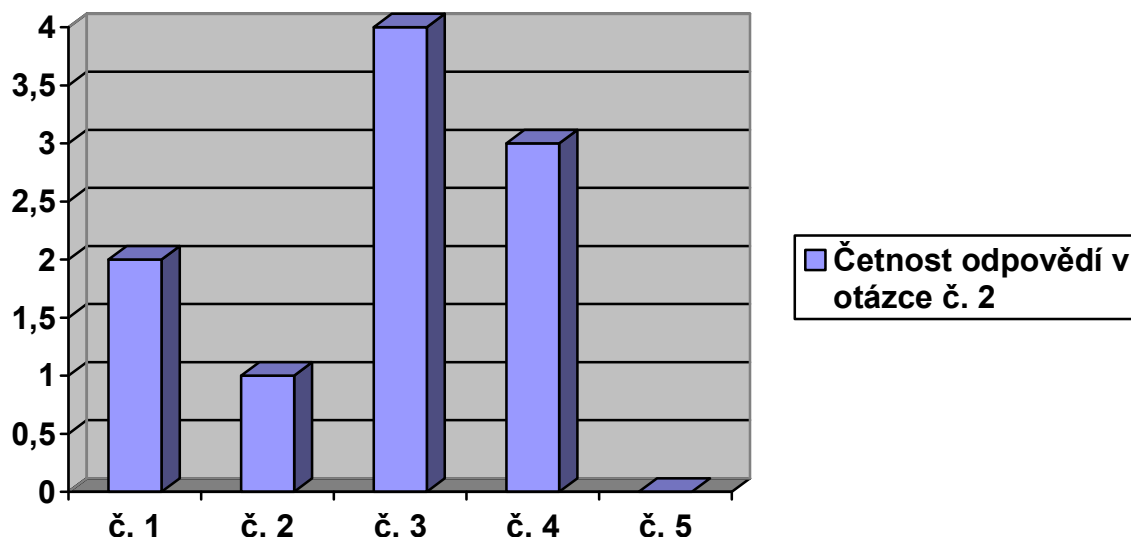
U otázky č. 1 vybralo osm respondentů možnost ANO, jeden respondent možnost NE a jeden NEVÍM. Viz následující graf.

Graf č. 1, k výzkumné otázce č. 1

U otázky č. 2 vybrali celkem čtyři respondenti možnost ATRAKTIVITY SPOJENÉ S VÁLEČNÝM KONFLIKTEM, tři možnost MÍSTNÍ KULTURA A LIDÉ, dva možnost PAMÁTKY a jeden respondent možnost PŘÍRODA. Viz následující graf.

Graf č. 2, k výzkumné otázce č. 2

Z první výzkumné otázky je jasným závěrem, že drtivá většina cestovatelů, kteří se zúčastnili tohoto výzkumu, je nakloněna Náhorní Karabach navštívit. Nutno zmínit, že se jedná převážně o cestovatele, kteří vyhledávají levnější formy cestování a lze je zařadit do skupiny baťůžkáři neboli backpackers. Dále je také potřeba dodat, že všichni respondenti byli cestovatelé, kteří ještě Náhorní Karabach nenavštívili.

Při diskuzi byla respondentům položena otázka, jestli vidí jako reálné navštívit zmíněný region již v nejbližší době a případně proč tak neučinili. Převážně panovala shoda na tom, že hlavním důvodem proč respondenti ještě Náhorní Karabach nenavštívili jsou finanční a časové důvody. Většina také zmiňovala, že zajímavých míst s potenciálem pro jejich návštěvu je mnoho a jedním z nich je tak i Náhorní Karabach. Do regionu, konkrétně do Arménie s potenciálem navštívit Náhorní Karabach se v nejbližší době chystá pouze jeden respondent.

Z druhé výzkumné otázky pak jasně plyne, že Náhorní Karabach nedisponuje jedním silným potenciálem, který by zastínil ostatní. Tak je tomu například v oblastech vysokých hor, kam lidé jezdí pouze za účelem jejich návštěvy. A to ať už kvůli lyžování nebo například horolezectví. I tak však nejvíce respondentů odpovědělo, že největším lákadlem jsou atraktivita spojené s válečným konfliktem. Dále pak místní kultura a lidé, což si osobně

vysvětlují výběrem respondentů, kteří často cestují formou baťůžkářů respektive backpackers. U těchto typů cestovatelů je takový zájem typický. Nejméně atraktivní vyšly z otázky č. 2 památky a příroda. Zde má však tento region také svou silnou stránku.

Při diskuzi s respondenty nad otázkou č. 2 bylo zmiňováno, že odpovídajícím vadilo, že bylo možné zvolit pouze jednu možnost. Přikláněli se tak k možnosti, která jim byla nejbližší, ale tím zatracovali možnosti ostatní. Padl tak návrh, že by bylo vhodnější, pokud by bylo možné každé odpovědi přiřadit například číslo nula až deset, což by vyjadřovalo, nakolik s odpovědí souhlasí či ne. S tím, že nula by znamenala naprosto nesouhlasím a deset pak naprosto souhlasím. Výzkum však byl započat metodou s možností označit pouze jednu odpověď, takže v průběhu již nebylo možné pravidla měnit. Byla proto respondentům položena otázka, jestli by při potenciální návštěvě regionu využili všechny možné varianty zmíněné v otázce č. 2. Drtivá většina odpověděla, že ano. Dále byla v diskuzi položena otázka, co vlastně rozumí pojmem atraktivity spojené s válečným konfliktem. Nejčastější odpovědí bylo, že tím jsou myšlena například vysídlená a vybombardovaná města na válečné linii Náhorního Karabachu a Ázerbájdžánu. Dále někteří respondenti odpovídali, že si pod tímto pojmem představili například vojenskou techniku, která zde z války zůstala.

9 Závěr

Náhorní Karabach je region, který v sobě skrývá velký turistický potenciál. Je zde velký počet zajímavých památek, nádherná horská krajina a typická zakavkazská kultura místního obyvatelstva. To vše může potenciální návštěvníky do regionu přivést.

Z důvodu nevyjasněných sporů o tento region však zůstává Náhorní Karabach tabu jak pro cestovní kanceláře, tak i pro turisty.

Na internetu se mi podařilo najít pouze jedinou cestovní kancelář, která aktuálně organizuje zájezdy do tohoto regionu ale to pouze v jednom jediném termínu. Navíc cena tohoto jediného zájezdu od cestovní kanceláře Inter Photo Travel je dle výše uvedených hrubých výpočtů velmi vysoká. Respektive si tato cestovní kancelář účtuje přibližně sto procentní zisk. Jiné cestovní kanceláře zaměřující se na podobné regiony, jako například Livingstone, zájezdy do Náhorního Karabachu neorganizují. Domnívám se proto, že zde existuje velký prostor pro vytvoření nabídky zájezdů do Náhorního Karabachu pro ostatní cestovní kanceláře nebo podnikatele. To hlavně z důvodu, že Náhorní Karabach v sobě skrývá velký potenciál v oblasti cestovního ruchu.

Nedomnívám se, že by se situace v nejbližší době v tomto ohledu výrazně změnila, ale věřím, že Náhorní Karabach v budoucnosti se svým velkým potenciálem zaujme místo v nabídkách cestovních kanceláří.

10 Zdroje

Literatura:

ANDRLOVÁ, P. (2005): *Arménie – arménská metropole a stopy času*. Geografické rozhledy, 5/05-06, s. 26-27.

BAAR, V. (2002): *Národy na prahu 21. století*. Nakladatelství Tilia Ostrava, 416 s.

BARTOŠOVÁ a kol. (2007), *Náhorní Karabach*. seminární práce, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad, 3. přepracované vydání, Česká biblická společnost, Praha 1993, 1290 s.

DITRYCH, O. (2006): *Náhorní Karabach a řešení mezinárodních konfliktů podle realistické tradice*. Mezinárodní vztahy, 4/2006, s. 1-21

EHRlich, P. (2007): *Alternativní formy cestování a měkký turismus*. diplomová práce, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně, 86 s.

Evropa – od severního mysu po Sicílii. Nakladatelství Svojtka a Vašut, Praha 1997, 496 s.

GÁLIS, R. (1996): *Problematika Náhorního Karabachu a její zobrazení v Lidových novinách*. diplomová práce, Fakulta sociálních studií, Univerzita Karlova.

GOELDNER, CH. R., RITCHIE, J. R. B. (2009): *Tourism – Principles, Practices, Philosophies*. 2. vydání, John Wiley&Sons, Hoboken, 624 s.

HANZLÍČKOVÁ, H. (2005): *Vliv konfliktu v Náhorním Karabachu na surovinovou politiku na Kavkaze*. bakalářská práce, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně, 38 s.

HELLER, Š. (2011): *Západní Afrika aneb šepot kriminálu*. Šimon Heller, 84 s.

JELEN, L. (2009): *Změny etnické struktury v Kavkazském regionu od konce 80. let: První statistický rozbor*. Sborník České geografické společnosti, roč. 114, č. 2, s. 130-144.

KERNOVÁ, V. (2009): *Motivace českého backpackera pro cestování po Indii v kontextu motivů izraelských backpackerů*. diplomová práce, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, 188 s.

KOPECKÝ, P., ŠMÍD, T., VAŽURA, V. (2007): *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 278 s.

LENNON, J., FOLEY M. (2000): *Dark Tourism: the Attraction of Death and Disaster*. Thomson Learnig, London, 256 s.

Lexikon zemí světa. Nakladatelství Kartografie Praha a.s., Praha 1999, 205 s.

LIŠČÁK, V., FOJTÍK, P. (1998): *Státy a území světa*. Nakladatelství Libri Praha, 1096 s.

MIRVALD, S. (1996): *Geografie cestovního ruchu*. 3. vydání, Vydavatelství ZČU, Plzeň, 128 s.

MISAŘ, Z. (1987): *Regionální geologie světa*. Nakladatelství Academia Praha, 705 s.

NOVÁČEK, A. (2012): *Materiály k přednášce geografie jižních Čech*. Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita.

RADA, M. (2011): *Kvantitativní a kvalitativní prostorová distribuce lůžkových kapacit a doprovodných služeb na Unhošťsku a středním toku Loděnice*. bakalářská práce, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, 114 s.

SOGHOMONYAN, A. (2008): *Varianty mírového řešení válečného konfliktu v Náhorním Karabachu*. bakalářská práce, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně, 37 s.

SORROSEN, A. (2003): *Annals of Tourism research*. Elsevier, 867 s.

ZWETTLER, O. (1999): *Lexikon zemí 2000*. Nakladatelství Fortuna Print Praha, 503 s.

Internetové zdroje:

http://www.unhcr.cz/dokumenty/azerbajdzan_ochrana.pdf (online 14.4.2012)

Dokument UNHCR o uprchlících z Ázerbájdžánu

<http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/102-kavkaz-regionalni-konfliktni-komplex-2-cast.html> (14.4.2012)

Článek „Kavkaz: regionální konfliktní komplex – 2. část“

http://www.nkrusa.org/country_profile/overview.shtml (online 14.4.2012)

Oficiální stránky Náhorní Karabašské republiky

<http://www.wikitravel.org/en/Nagorno-Karabakh> (online 14.4.2012)

Průvodce po Náhorním Karabachu

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asie/armenie/cestovani/index.html (online 14.4.2012)

Oficiální stránky Ministerstva zahraničí České republiky

<http://www.census.gov> (online 14.4.2012)

Celosvětová databáze statistických údajů

<http://www.ztracenivalbanii.cz/> (online 14.4.2012)

Stránka o ztracených českých občanech v Albánii

<http://www.aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=420975>

(online 14.4.2012)

Článek „Živě z Náhorního Karabachu: Válka odchází, turisté přicházejí“

<http://www.asbarez.com/92408/karabakh-gears-up-for-first-comercial-flights-in-decades/>

(online 14.4.2012)

Arménský novinový deník

<http://www.hostelworld.com/hosteldetails.php/Armenia-Hotel-Stepanakert/Stepanakert/25131>

(online 14.4.2012)

Celosvětová databáze ubytování

<http://www.visitarm.com/nairi/nairi.html> (online 14.4.2012)

Stránky hotelu Nairy

<http://www.iguide.travel/Nagorno-Karabakh#/Hotels> (online 14.4.2012)

Nabídka hotelů v Náhorním Karabachu

http://www.janapar.org/wiki/Main_Page (online 14.4.2012)

Průvodce po trase Janapar v Náhorním Karabachu

http://www.interphototravel.com/?page_id=642 (online 14.4.2012)

Stránky cestovní kanceláře

<http://www.president.nkr.am/en/president/> (online 14.4.2012)

Oficiální stránky prezidenta Náhorní Karabašské republiky

<http://www.karabakh.net/print.php?type=13&subtype=null/> (online 14.4.2012)

Administrativní rozdělení Náhorního Karabachu

<http://www.optilog.cz/pronajem-mikrobusu/> (online 14.4.2012)

Nabídka pronájmu mikrobusů

<http://www.skyscanner.cz> (online 14.4.2012)

Vyhledávač leteckých společností

<http://www.wikipedia.com> (online 14.4.2012)

Wikipedie

<http://www.nkr.am/> (online 14.4.2012)

Oficiální stránky karabašského statistického úřadu

<http://www.mapy.google.cz/> (online 14.4.2012)

Mapový portál

<http://www.lonelyplanet.com/uk/> (online 14.4.2012)

Oficiální stránka průvodců Lonely planet

<http://www.karabakh.travel/> (online 14.4.2012)

Průvodce po Náhorním Karabachu

<http://census.stat-nkr.am/> (online 14.4.2012)

Databáze karabašského statistického úřadu

<http://www.stat-nkr.am/> (online 14.4.2012)

Informace karabašského statistického úřadu

<http://www.senat.cz/>, (online 14.4.2012)

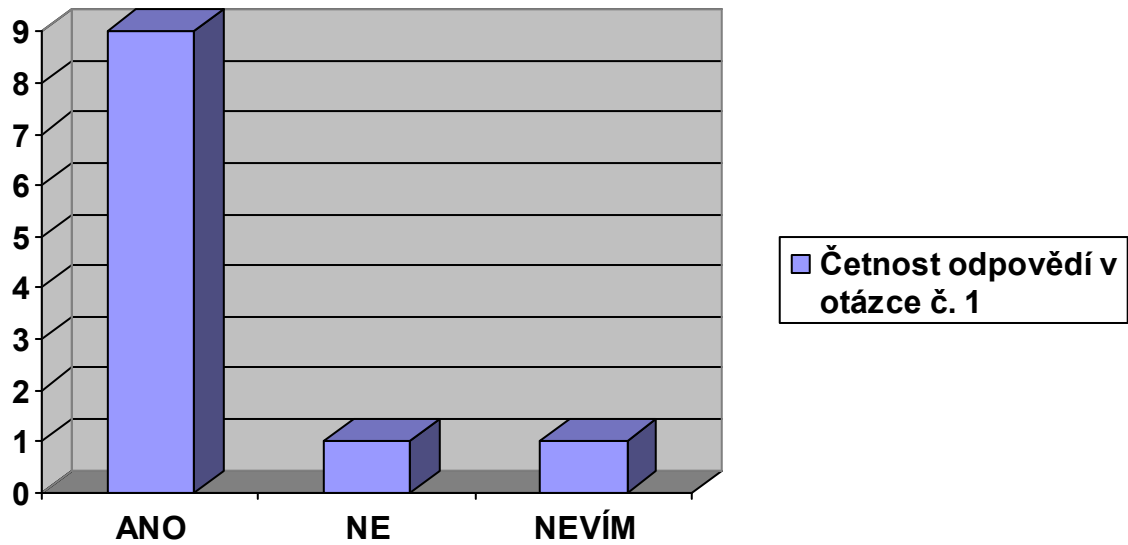
Oficiální stránky Senátu České republiky

<http://www.couchsurfing.org/> (online 14.4.2012)

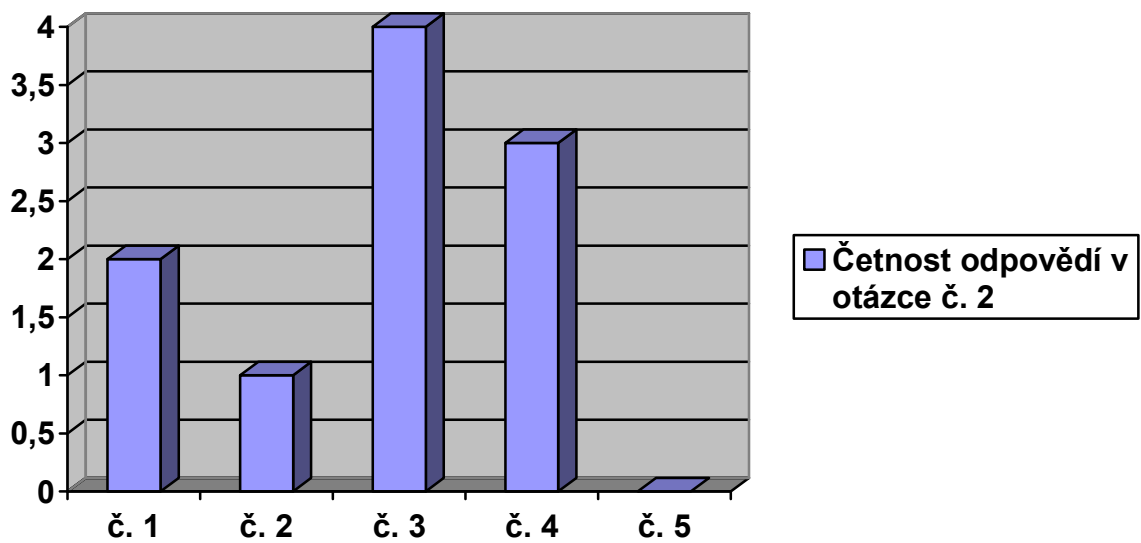
Portál pro cestovatele

11 Přílohy

Graf č. 1

Graf č. 2

Výzkumná otázka č. 1

- Chtěli byste v budoucnu navštívit region Náhorního Karabachu a okolí?

Výzkumná otázka č. 2

- Co považujete za nejatraktivnější na tomto regionu?

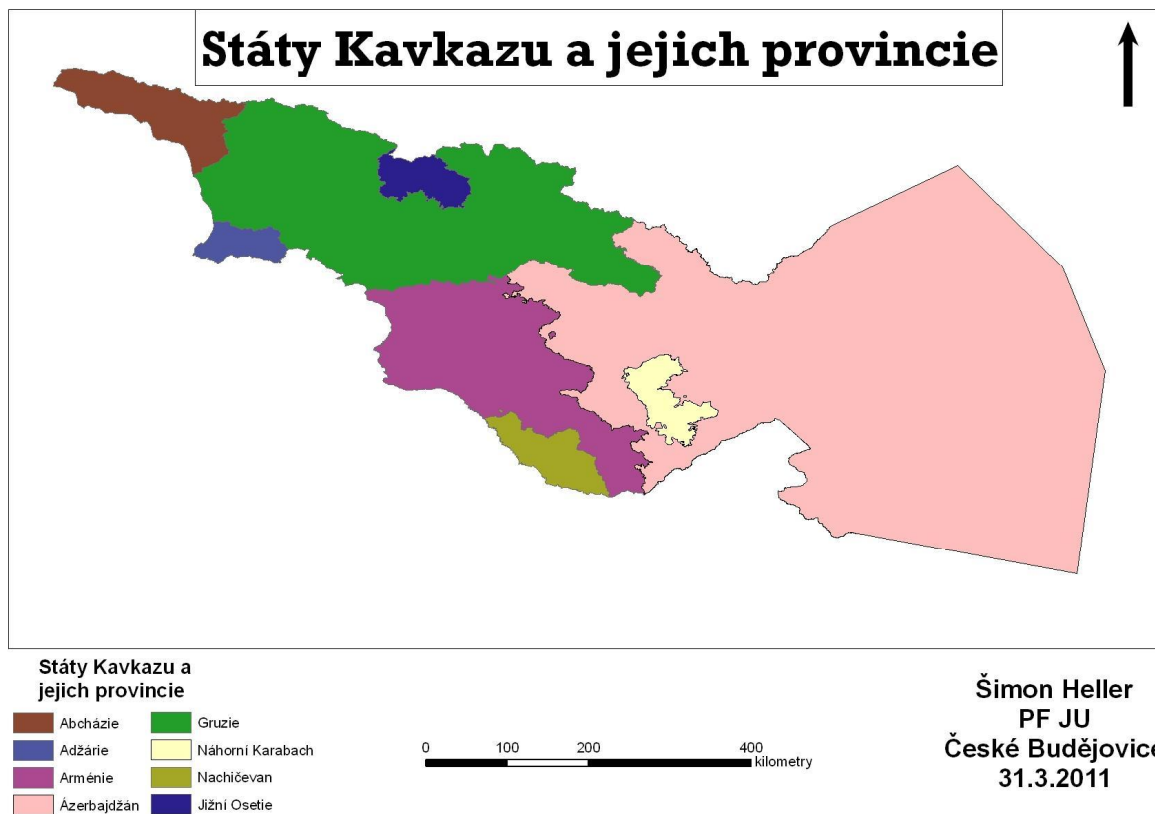
Tabulka č. 1

**KULTURNĚ - HISTORICKÉ A PŘÍRODNÍ TURISTICKÉ
ATRAKTIVITY NÁHORNÍHO KARABACHU – HIERARCHIZACE:**

města	Kláštery, hrady a církevní stavby	přírodní/krajinné lokality	ostatní (technické, venkov, pomníky...)
I. SVĚTOVÉHO A MEZINÁRODNÍHO VÝZNAMU			
-	-	-	-
II. REGIONÁLNÍHO VÝZNAMU			
- <i>Stepanakert</i> - <i>Shusha</i>	- <i>Ganzasar</i>	-	- <i>Agdam</i>
III. LOKÁLNÍHO VÝZNAMU			
- <i>Martakert</i> - <i>Martuni</i> - <i>Lachin (Berzor)</i> - <i>Hadrut</i> - <i>Askeran</i>	- <i>Katedrála</i> <i>Krista Spasitele</i> - <i>Opevnění Sushi</i> - <i>Klášter</i> <i>Dadivank</i> - <i>Opevnění</i> <i>Askeran</i> - <i>Klášter Amaras</i> - <i>mešita Verkhyia</i>	- <i>Drmbon</i> - <i>Kachaghakaberd</i> - <i>Pohoří</i> <i>Murovdag – nejvyšší</i> <i>hora Gomshasar</i>	- <i>Fizuli</i> - <i>Sousoší „Jsme</i> <i>naše hory“</i>

Zdroj: mapa z Ministerstva zahraničí ve Stepanakertu, vlastní analýzy

Mapa č. 1, Státy Kavkazu a jejich provincie, zdroj: podkladová mapa GIS

Mapa č. 2, Administrativně-správní členění Náhorního Karabachu, zdroj:

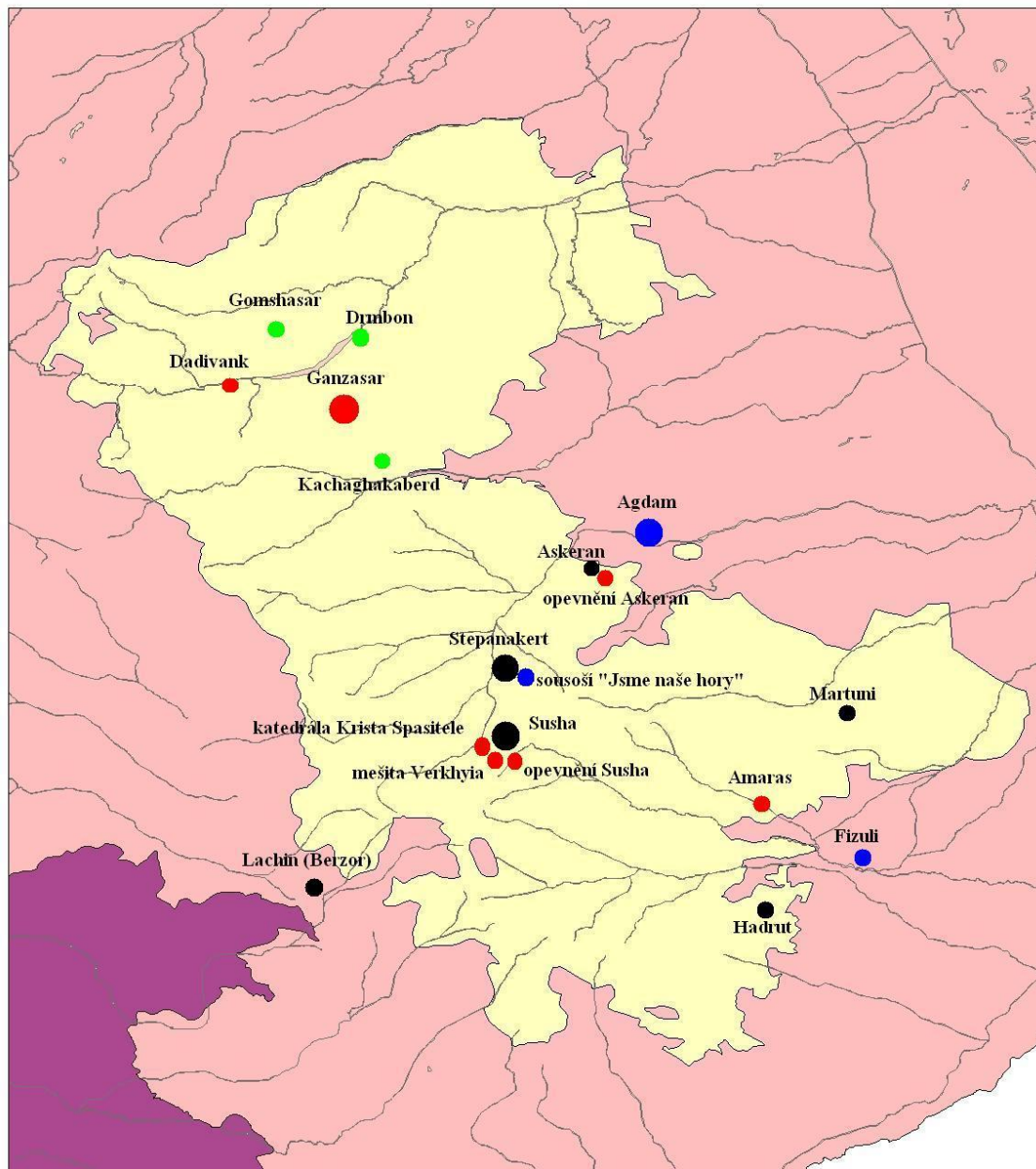
<http://www.karabakh.net/>, online 14.4.2012

Mapa č. 3, Mapa Náhorního Karabachu, zdroj: <http://athaia.org/>, online 14.4.2012

Atraktivity v Náhorním Karabachu

Státy Kavkazu a jejich provincie

- Náhorní Karabach
- Arménie
- Ázerbajdžán
- Řeky

Atraktivity regionu dle typu a významu

- Městské památky
- Církevní stavby
- Přírodní lokality
- Ostatní
- (není) Celosvětový význam
- Regionální význam
- Lokální význam

0 10 20 40 kilometry

Šimon Heller
PF JU
České Budějovice
15.4.2012

Foto č. 1, Mapa Náhorního Karabachu vyvěšena na Ministerstvu zahraničních věcí ve Stepanakertu v Náhorním Karabachu, zdroj: Šimon Heller

